

JAARVERSLAG 2021

ANNUAL REPORT 2021

hogeveluwe.nl

STICHTING het nationale park
de Hoge veluwe

Inhoud / Contents

- 4 Voorwoord / Foreword**
 Het jaar van de moeflon / The year of the Mouflon
- 6 Van de directie / From the Management Board**
 Voor één beschermde soort andere soorten laten verdwijnen? / Should one species be protected by sacrificing others?
- 17 Overzicht 2021 / Review of 2021**
 Het jaar in vogelvlucht / The year in brief
- 18 Interviews / Interviews**
- 64 De cijfers over 2021 / The figures for 2021**
 Exploitatierkening / Financial statements
 Balans / Balance sheet
 Toelichting bij de cijfers / Explanatory remarks
 Bezoekersaantallen / Visitor numbers
- 66 Sociaal jaarverslag / Social year report**
 Overzicht aantal medewerkers / Personnel data (headcount)
- In- en uitdiensttredingen / Turnover
 Verdeling contractsoorten / Contract types
 Verdeling man / vrouw / Gender split
 Leeftijdsopbouw totaal / By age total
 Dienstjaren 2018-2021 / Length of service 2018-2021
 Ziekteverzuim / Sick leave
- 70 Bijlagen / Appendices**
 Managementteam in 2021 / Management team 2021
 Raad van Toezicht in 2021 / Supervisory Board 2021
 Raad van Advies in 2021 / Advisory Board 2021
 Adviescommissie Natuurbeheer in 2021 / Advisory Committee on Nature Management 2021
 Adviescommissie Recreatie in 2021 / Advisory Committee on Recreation 2021
 Hoge Veluwe Fonds in 2021 / Hoge Veluwe Fund 2021
 Ondersteunende bedrijven, partners en fondsen / Partners and funding agencies
- 78 Colofon / Editor's note**

Het Jaar van de moeflon

In 1921 zet Anton Kröller twaalf Corsicaanse moeflons uit op Landgoed De Hoge Veluwe; waarschijnlijk een geschenk van groothertogin Charlotte van Luxemburg. De wilde schapen grazen van oorsprong op het ruige Franse eiland - en op het naastgelegen Italiaanse Sardinië. Met hun mooie gedraaide horens zijn ze 100 jaar later ook een icoon van Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Eeuw

2021 staat - naast de voortdurende coronapandemie - in het teken van het 100-jarig bestaan van de moeflon in het Park, het kleinste wilde schaap in Europa dat op De Hoge Veluwe zorgt voor prachtig open natuurgebied. In het teken van ruim 220 moeflons: haarschapen overigens, geen wolschapen.

The Year of the Mouflon

In 1921, Anton Kröller released twelve Corsican mouflons, thought to have been a gift from Grand Duchess Charlotte of Luxembourg, onto the Hoge Veluwe estate. This feral sheep species originally grazed on the rugged French island and its Italian neighbour Sardinia. With its elegant, curved horns, the mouflon has become an icon of De Hoge Veluwe National Park.

Century

Although marred by the ongoing coronavirus pandemic, 2021 will be remembered as the centenary of the mouflon's introduction to the Park. The mouflon is the smallest European wild sheep and has a short-haired coat rather than a woolly fleece. As a fervent grazer, it helps to maintain

Want wat ooit begon met vier rammen en acht ooiën, blijkt zich gedurende een eeuw uitstekend zelfstandig te kunnen handhaven in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Bedreiging

Als halverwege het jubileumjaar een wolf het Park binnendringt, ontstaat echter onrust in de kuddes. Het roofdier rukt op in Nederland en vormt een steeds grotere bedreiging: voor de moeflons én voor de biodiversiteit in het Park. Hoe hebben bestuurders, Parkmedewerkers en andere betrokkenen het 'Jaar van de moeflon' beleefd? En wat gebeurde er nog meer in Het Nationale Park De Hoge Veluwe? Dat leest u in dit jaarverslag over 2021.

the Park's open nature. More than 220 mouflons are the descendants of Krölller's original four rams and eight ewes. For one hundred years, they have proven themselves able to survive and flourish in the Netherlands.

Threat

In mid-2021, however, the incursion of wolves into the Park caused alarm among the animals. Wolf sightings are becoming more frequent in the Netherlands. The predator forms an ever-increasing threat, not only to the mouflons but to the biodiversity of the Park as a whole. We asked the Park's directors and staff, and other people involved in the Park's operations, for their impressions of 'The Year of the Mouflon' and other notable developments of 2021.

Seger van Voorst tot Voorst

directeur-bestuurder van Het
Nationale Park De Hoge Veluwe /
Managing Director
of De Hoge Veluwe National Park/

‘Voor één beschermde soort andere soorten laten verdwijnen?’

Nog nooit loste Seger van Voorst tot Voorst één schot in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Als directeur-bestuurder staat hij graag boven elke verdenking van eigenbelang. Zeker in de soms verhitte discussie die in 2021 losbarst als een wolf de eerste moeflons in het Park doodt. ‘Fanatieke voorstanders van de wolf zijn vooral anti-jacht.’

Waarom is de moeflon één van de Parkiconen?

“Naast de vier andere iconen - het Jachthuis Sint Hubertus, de Witte Fietsen, het stuifzand en het Stenen Hert - is de moeflon beeldbepalend en een essentieel onderdeel van het totale beheer. Het wilde schaap eet als enige naaldhout, grove den, en houdt daardoor onze gebieden open: de beschermde habitats. Voor dat succesvolle natuurbeheer kregen we in 2017 Europese erkenning door de uitreiking

‘Should one species be protected by sacrificing others?’

Seger van Voorst tot Voorst has never fired a shot in De Hoge Veluwe National Park. As managing director and figurehead of the organization, he likes to avoid any hint of self-interest. This was particularly true during the sometimes heated discussion that erupted when several of the Park’s mouflons were killed by a wolf in the summer of 2021. ‘Fanatical proponents of the wolf are generally very anti-hunting.’

Why is the mouflon seen as a Park icon?

“Alongside our other four ‘icons’ – Jachthuis Sint Hubertus, White Bikes, the shifting sands dunes and the Stenen Hert – the mouflon defines our image. It is also an essential component of the nature management process because the mouflon is the only animal in the Park whose diet includes

van de Belleuropa Award en in 2021 door deelname aan het Europese project Land Is For Ever. De moeflon is daarnaast ook een publiekslieveling. Mensen vinden het een mooi dier. Het is ook een prachtig dier. Een kudde tegenkomen in het terrein is fantastisch. Ik zag ze regelmatig, maar nu steeds minder. Terwijl wildzichtbaarheid superbelangrijk is voor het Park. Uitgerekend in het 100-jarig bestaan van de moeflon op De Hoge Veluwe komt de wolf binnen. Dat is wrang.”

Wat is de impact van de komst van de wolf?

“Een horrorscenario. We hebben er altijd rekening mee gehouden dat dit kon gebeuren. Maar het gaat wel heel snel: meer dan de helft van de moeflonpopulatie is al verdwenen. In 2021 lag het plan klaar voor evacuatie van de kuddes naar twee geschikte terreinen in Frankrijk. Maar die arme moeflons zijn statushouders zonder verblijfsvergunning. Ze mogen als exoot wel uitreizen, maar niet meer terugkomen. Dat was dus een no go. Inmiddels hebben we 40 moeflons ingerasterd in het Park. Ze leven nu in een circa 100 hectare klein gebied, beschermd door een ‘speciaal’ wolfwerend

“Een horrorscenario. We hebben er altijd rekening mee gehouden dat dit kon gebeuren. Maar het gaat wel heel snel.”

pine needles. It therefore keeps the overgrowth of pine trees in check and the protected habitats open. Our successful nature management strategy was officially recognized in 2017 with the Belleuropa Award, and again in 2021 when we were invited to take part in the European Land Is For Ever programme. Moreover, the mouflon is very popular with the public. People find it a beautiful animal, which indeed it is. To encounter a group ‘in the wild’ is a fantastic experience. I used to see them quite often but not so much of late. The visibility of wildlife is extremely important for the Park. It is frustrating that the centenary of the mouflon should coincide with the appearance of wolves. That is a cruel blow.”

What impact has the wolf’s arrival had?

“It is a worst case scenario. We had always taken the possibility into account, but things have gone very wrong very quickly. Over half of the mouflon population has disappeared. In 2021, we planned a temporary evacuation to two sites in France. However, it seems that the poor mouflons do not qualify for ‘settled’ status. As an exotic, non-native species, they can leave the Netherlands but would never be allowed to return. That idea was therefore a non-runner. We have since managed to create a separate enclosure within the Park. Here, forty mouflons live in a relatively small area of approximately one hundred hectares, protected by a special ‘wolf-proof’ boundary fence and cameras everywhere. But this is not a sustainable solution.

raster, met overal camera's. Dat is geen duurzame oplossing: we hebben ze nodig als grazers in het hele Park. Ook hebben we in het buitenraster schuifhekken aangebracht. En dagelijks voeren we rastercontroles uit omdat vandalen gaten in de buitenhekken knippen. Zo worden we op steeds hogere kosten gejaagd."

Hoe zou je de moeflon het liefst willen beschermen?

"De wolf geldt in Nederland als beschermde, inheemse diersoort. De moeflon niet. Ook al is het dier hier 100 jaar. We hebben steun proberen te vergaren voor ons standpunt van gecontroleerd beheer, voor het weren van de wolf in het Park. Bij de provincie Gelderland, bij de Rijksoverheid en bij de Europese Commissie. Mijn constatering; in Nederland is het antwoord nog steeds geen 'ja'. In Brussel denken ze pragmatisch, daar zijn wel openingen. Het Nationale Park De Hoge Veluwe heeft qua unieke biodiversiteit een instandhoudingsplicht. Maar het wordt ons onmogelijk gemaakt om daaraan te voldoen. Moeten wij voor één beschermde soort, de wolf, allerlei andere soorten laten verdwijnen?"

Waarom verhardt het debat bij het beantwoorden van die vraag?

"Er zijn veel mensen die ons niet publiekelijk steunen. Uit angst voor de reacties van fanatieke en agressieve voorstanders van de wolf. We zijn een calvinistisch land, kunnen heel dogmatisch zijn. En natuur is voor sommige

We need the mouflons to graze throughout the Park. We have had to install additional fences along the outer boundary, and we have to check the wire fencing every day because vandals have been cutting holes in it. All this pushes our costs up."

"It is a worst case scenario. We had always taken the possibility into account, but things have gone very wrong very quickly."

How would you prefer to protect the mouflon?

"In the Netherlands, the wolf is classed as a protected native species. The mouflon is not, even though it has been established here for a hundred years. We have tried to gain support for our 'controlled management' approach to keep the wolf out of the Park altogether. We have spoken with the provincial authority, central government and even the European Commission. We still haven't had a firm 'yes' from the Dutch authorities. I get the impression that the people in Brussels are more pragmatic. There may be a way forward here. The Hoge Veluwe National Park has an obligation to protect and conserve its unique biodiversity. However, the authorities are making it impossible for us to do so. Are

mensen religie. Terwijl we elkaar als liefhebbers van de natuur juist zouden moeten vinden. Maar dat gebeurt niet. Alles en iedereen moet wijken voor de wolf. Ik ben niet anti-wolf, vind het prachtige beesten. Prima in afgelegen gebieden, maar niet in het Park. Uiteindelijk moeten we dan maar via de rechter een ontheffing zien te krijgen om de moeflons tegen de wolf te beschermen. We zijn strijdbaar en geven de moed nog niet op. Daarvoor is het belang van de moeflon voor het Park veel te groot. Gelukkig ondervinden we daarbij een groeiende steun van onze bezoekers en vele anderen die de natuur een warm hart toedragen.”

we expected to protect one species, the wolf, by sacrificing others?”

Why has the debate become so polarized?

“There are many people who do not openly support us because doing so might provoke the more radical factions on the wolf’s side. With our Calvinist roots, the Dutch can be very dogmatic. For some people, nature is a religion in itself. Everyone who cares about nature should come together to find common ground, but that is simply not happening. Everyone and everything is expected to make way for the wolf. Now, I am not against wolves. I think they are beautiful creatures and fine in the right place. But that place is not De Hoge Veluwe National Park. Eventually, we may have to request a court order that allows us to protect our mouflons as we see fit. We have plenty of fight in us and will not give up easily. The mouflon is simply too important to the Park. Fortunately, we now see growing support among our visitors and many others who hold nature dear.”

Fred de Graaf

Voorzitter Raad van Toezicht
van Het Nationale Park De
Hoge Veluwe / Chairman of the
Supervisory Board of De Hoge
Veluwe National Park

‘Het Park is een roepende in de woestijn’

Coronajaar 2020 werd door Fred de Graaf, voorzitter van de Raad van Toezicht van Het Nationale Park De Hoge Veluwe, samengevat met de woorden: crisismanagement, collegialiteit en creativiteit. Een jaar later - het Park viert inmiddels het 100-jarig bestaan van de moeflon op De Hoge Veluwe - beheerst de pandemie Nederland nog altijd. ‘Sommige aanpassingen zijn blijvend.’

Welk woord typeert 2021?

“Vindingrijkheid. Het tweede coronajaar kende uiteindelijk langere periodes van sluiting van de voorzieningen dan het jaar ervoor. Maar de directie en Parkmedewerkers hadden inmiddels geleerd wat ze wel en niet mochten doen in het Park. Daar zijn ze creatief mee omgegaan. De foodtruck, het openstellen van het Paviljoen bij het Jachthuis en Theehuis De Kemperberg. Hun gedachte was: we moeten ondanks alle coronabeperkingen nog ergens een verdienmodel creëren.

‘The Park is a lone voice’

Fred de Graaf, chairman of the Supervisory Board of De Hoge Veluwe National Park, summed up 2020 – the year of the pandemic – in four words: crisis management, collegiality and creativity. A year later, as the Park celebrates the centenary of the mouflon’s arrival, the Netherlands is still in the grip of the pandemic. ‘Some changes will be permanent’.

What word sums up 2021 for you?

“Resourcefulness. The second year of the pandemic brought even longer shutdowns of some facilities. But management and staff had learned exactly what was and was not permitted. They could be creative, resulting in the opening of the food truck, the Pavilion alongside Jachthuis Sint Hubertus and Theehuis De Kemperberg. It was essential to create revenue flows despite all the Covid restrictions. Fortunately, visitor numbers in 2021 far exceeded those of 2020.”

Fred de Graaf

Fred de Graaf met kleinzoon/
Fred de Graaf with his grandson

Gelukkig staken de bezoekersaantallen in 2021 met kop en schouders boven 2020 uit.”

Wat veranderde er nog meer ten opzichte van het eerste coronajaar?

“Een groot verschil met 2020 was het opnieuw opstarten van de investeringen. Het opschorten van die investeringen kon het Park maar één jaar volhouden, anders holt het noodzakelijke onderhoud snel achteruit. Dan kost het juist meer geld om alles weer op orde te krijgen. Naast onderhoud heeft het managementteam in 2021 ook geïnvesteerd in vernieuwing door de afronding van het centrumgebied. Het plein voor het Park Paviljoen heeft een meer natuurlijke uitstraling gekregen met perken en bomen en sluit beter aan bij de sfeer in het Park. Ook de Fietsherstelwerkplaats is een kwartslag gedraaid. Iets waarvan ik aanvankelijk dacht: moeten we daar nou zoveel geld aan uitgeven? Maar de directeur-bestuurder heeft gelijk gekregen: het is nu meer in harmonie met het Park Paviljoen en het Museonder. Het vernieuwde centrumgebied ziet er fantastisch uit.”

Welke rol vervulde de Raad van Toezicht bij het bepalen van het standpunt over de wolf?

“Alle leden weten hoe belangrijk de moeflons voor het Park zijn. Wel variëren de meningen over de manier waarop je naar buiten toe optreedt. Ga je er hard in of ben je meer behoedzaam? Daar hebben we wel discussie over. Sommige

What other changes were introduced?

“A major difference compared to 2020 was the resumption of the investment programme. It was not viable to halt all investments for more than a year since essential maintenance would be neglected and it would cost far more to put things right. The management team also approved investments renewal projects, notably the transformation of the central area. The square outside the Park Pavilion has been given a more natural appearance with the addition of trees and shrubs, which create an ambiance more in keeping with the rest of the Park. The bicycle repair shop has been rotated ninety degrees. I originally questioned whether this was a worthwhile investment. I now realize that it was; the building is more in harmony with the nearby Park Pavilion and Museonder. The redesigned central area looks marvellous.”

What role did the Supervisory Board play in deciding the Park's stance on the wolf?

“Everyone on the board knows how important the mouflons are to the Park. However, opinions were divided about the best approach with a view to public relations. Should we take a hard line or be more restrained? We discussed this at length. Some members considered it important to avoid attracting too much criticism. Others believed that we should do far more to raise awareness of the harm that wolves cause. They proposed publishing photos of bloodied mouflon carcasses, showing how a wolf attacks

leden vinden dat je moet voorkomen dat alle pijlen zich op het Park richten. Anderen vinden dat je nog meer moet laten zien wat de wolf allemaal aanricht: met foto's van doodgebeten moeflons. Hij verwondt ze, waarna die schapen een pijnlijke dood sterven. We hebben overigens ook beelden van vitale herten die zijn aangevallen. Maar tot mijn spijt is Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe een roepende in de woestijn. Andere grote terreinbeheerders doen er het zwijgen toe. Zou je tot een gezamenlijk standpunt komen, dan kun je een vuist maken bij het beschermen van de biodiversiteit en de wildzichtbaarheid. We moeten opschieten, anders is het te laat."

and injures the animal before leaving it to die a slow, painful death. We also have photos of young, healthy deer that have been attacked. To my great regret, it seems that De Hoge Veluwe National Park is a lone voice. Other large nature management organizations have said nothing. If only we could arrive at a joint standpoint, we would be in a far better position to protect biodiversity and the visibility of all wildlife. Time really is of the essence. If we do not act soon, it will be too late."

Edelhert Hubertus

Een heuse fanpagina op Facebook vergrootte elk jaar zijn bekendheid. Zijn naam, die ontleende het beroemdste edelhert van Nederland aan de plek waar hij vaak rondliep: bij Jachthuis Sint Hubertus. In september 2021 stierf edelhert Hubertus door een verwonding opgelopen tijdens een bronstgevecht.

Hubertus the red deer

The most celebrated deer in the Netherlands, a stag so famous he had his own fan page on Facebook. Hubertus, named after Jachthuis Sint Hubertus where he was so often seen, is no more. Hubertus died in September 2021 after being seriously injured while rutting.

Niet schuw

Fred de Graaf: "Als je door het Park wandelde en geluk had, stond hij bij het Jachthuis te grazen. Met zijn mooie, imposante gewei. Vaak omringd door bezoekers met fotocamera's." Het hert was niet schuw. Iets wat eigenlijk niet natuurlijk is voor zo'n wild dier. "Dat komt waarschijnlijk omdat hij opgroeide met een moeder die ook erg benaderbaar was." Edelhert Hubertus is 10 jaar geworden. Zijn gewei komt te hangen in het Museonder.

“Het hert was niet schuw. Iets wat eigenlijk niet natuurlijk is voor zo'n wild dier.”

Not shy

Fred de Graaf: "If you walked through the Park, with a little luck you would spot Hubertus grazing near the Jachthuis. With his fine, impressive antlers, he would often be surrounded by visitors eagerly taking photos." The stag was certainly not timid, which is quite unusual for a wild animal. "It's probably because he grew up with a mother who was also very approachable." Hubertus lived to be 10 years old. His antlers will be mounted and displayed in Museonder.

“The stag was certainly not timid, which is quite unusual for a wild animal.”

Overzicht 2021 Het jaar in vogelvlucht

Januari

Nederland begint het nieuwe jaar in lockdown. Maar het Park is open; hier en daar genieten bezoekers van de winterse natuur. Ook boswachter Henk Ruseler. Tijdens één van die eerste ochtenden in 2021 ziet hij vanaf de top van een stuifduin de baltsvlucht van een koppel raven. "Luchtacrobatiek, waarbij de vogels naast de vele loopings soms ook ondersteboven vliegen." De Veluwe is het belangrijkste leefgebied van de ongeveer 150 broedparen in Nederland, waarvan vijf de laatste jaren op De Hoge Veluwe broeden. "De raaf is de intelligentste en mooiste vogel in Nederland." De boswachter is niet de enige liefhebber van het kijken naar wilde dieren. Zo'n 12.500 mensen doen al jaren mee aan het succesvolle project Snapshot Hoge Veluwe. Ze beoordelen de beelden van tientallen wildcamera's in het Park en dat levert waardevolle informatie op over het gedrag van wild. De grens van drie miljoen foto's wordt deze maand gepasseerd. Nog een hoogtepunt: het toetreden van Alexander Wynaendts tot de Raad van Toezicht van Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De voormalig CEO van Aegon neemt de plaats in van de vertrekkende Henk Rottinghuis.

Review of 2021 The year in brief

January

The Netherlands begins the new year in lockdown. But the Park is open. Here and there, visitors are enjoying the winter nature. Forest ranger Henk Ruseler is also out and about among the dunes. On one of the first mornings of the year, he sees a pair of ravens on the wing, engaged in a courtship display. "It's like aerobatics. They perform loop-the-loops and sometimes even fly upside down." De Veluwe is the main habitat for the 150 brooding pairs in the Netherlands, five of which have been seen in De Hoge Veluwe in recent years. "The raven is the most intelligent and most attractive bird in our country," says Ruseler. He is not the only person who enjoys watching wildlife. For several years, some 12,500 people have taken part in the successful 'Snapshot Hoge Veluwe' project. They examine images from dozens of automatic cameras dotted throughout the Park and their reports provide valuable information about animal behaviour. The milestone of three million images is passed this month. Another highlight is the appointment of Alexander Wynaendts, former CEO of Aegon, to the Supervisory Board of De Hoge Veluwe National Park Foundation. He succeeds Henk Rottinghuis.

Februari

Het Park is op zondag 7 februari dicht vanwege hevige weersomstandigheden: het sneeuwt op De Hoge Veluwe. En niet zo'n beetje ook. De echte winterpret volgt zes dagen later als er voor het eerst in jaren weer geschaatst kan worden op de vijver bij Jachthuis Sint Hubertus. Parkmedewerkers hebben dan al dagenlang hard gewerkt om het ijs optimaal te prepareren voor het enthousiaste publiek. Bezoekers die niet kunnen schaatsen mogen met een van de 24 gratis Witte Sleeën door het winterse landschap. Op sociale media verschijnen prachtige foto's met de hashtag #hogeveluwewinter. Het aantal Parkvolgers op Instagram groeit sowieso sterk. Tegen het einde van maand staat Jachthuis Sint Hubertus in de steigers. Aan het eeuwoude voormalige buitenverblijf van het echtpaar Krölller-Müller vinden restauratiewerkzaamheden plaats om lekkages te verhelpen en te voorkomen. Ook moestuin De Pampel wordt onder handen genomen en aangevuld met tientallen nieuwe bomen en planten. Van perenboom tot frambozenplant, van lijsterbes tot vlier. De chef-kok van het Parkrestaurant zal samen met zijn team de oogst verwerken in smakelijke (afhaal)gerechten en picknickpakketten.

Maart

Ergens in het Park lopen ze rond: de eerste moeflonlammeren van het jaar. Na een korte periode van afzondering sluiten ze zich deze maand, samen met de ooiën, aan bij de kuddes. Vanaf dat moment zijn ze ook

February

On Sunday 7 February, the Park remains closed due to severe weather: it is snowing on De Hoge Veluwe. And not just a sprinkling! The real winter fun begins six days later when, for the first time in many years, it is possible to skate on the lake by Jachthuis Sint Hubertus. Park staff have spent many days preparing the ice for our enthusiastic visitors. Those who cannot skate can ride through the winter wonderland on one of 24 free White Sleds. Many marvellous photos are posted on social media with the hashtag #hogeveluwewinter. The Park's Instagram account gains hundreds of new followers. In late February, scaffolding is erected around Jachthuis Sint Hubertus. The former country retreat of the Krölller-Müller family is to undergo restoration and repairs. Work also begins in our market garden 'De Pampel', where dozens of new trees and plants are added: from pear trees to raspberry, rowanberry and elderberry bushes. The chefs of the Park Restaurant will use the harvest in their flavourful dishes and picnic hampers.

March

Somewhere in the Park, the first mouflon lambs of the year are taking their first steps. Following a short period of isolation, the lambs and ewes are allowed to rejoin the herd. They can then be seen by visitors, perhaps in the open areas around the Bosje van Staf observation point, or near the Eikenhoutbergen hills. The Park's mouflons form two main population groups which, as far as we can ascertain,

voor bezoekers te zien. Bijvoorbeeld op de vlakten rondom wildobservatieplaats het Bosje van Staf. Of in de buurt van de Eikenhoutbergen. De moeflons in het Park zijn verdeeld over twee deelpopulaties. Die komen, voor zover bekend, niet of bijna niet bij elkaar. In maart volgt ook internationale erkenning voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Volgens het Europese project Land Is For Ever is het Park een goed voorbeeld van succesvol particulier natuurbeheer ter behoud en bescherming van biodiversiteit. Het EU-project stimuleert bescherming van biodiversiteit door landgoedeigenaren, aangezien zo'n 60% van de Europese oppervlakte in private handen is. Ook het Park Paviljoen valt deze maand in de prijzen: MeetingsPlatform roept het multifunctionele gebouw uit tot Beste Vergaderlocatie 2020 in de Regio Oost. In de landelijke ranking eindigt het Park Paviljoen op een mooie 3e plek.

April

'We leven momenteel in erg onzekere tijden', schreef directeur-bestuurder Van Voorst tot Voorst in april 2020 in zijn online bericht. "Onze medewerkers reageren kalm op de coronacrisis en dragen allemaal hun steentje bij om het Park draaiende te houden. Daarvoor verdienen ze een groot compliment." Eén jaar na het uitbreken van de pandemie, april 2021, voert onzekerheid nog altijd de boventoon. In verband met aangescherpte coronamaatregelen worden alle activiteiten, excursies en rondleidingen in het Park geannuleerd. Wel vindt op 20 april het Steenmeel

have little or no contact with each other. This month brings international recognition as the European Land Is For Ever project cites De Hoge Veluwe National Park as "a prime example of successful private nature management which protects and maintains biodiversity". The EU initiative specifically targets private landowners, who between them hold some sixty per cent of Europe's surface area. The Park Pavilion also attracts recognition this month as MeetingsPlatform names the multifunctional building 'Best Meeting Location in the Eastern Region 2020'. The Park Pavilion also achieves a very creditable third place in the national ranking.

April

"We are living in very uncertain times", said Seger van Voorst tot Voorst during an online meeting held in April 2020. "Our employees are responding calmly to the pandemic and all are doing their bit to keep the Park up and running. They deserve nothing but praise." A year later, in April 2021, uncertainty is still rife. Almost all activities in the Park, such as excursions and guided tours, are cancelled due to stricter Covid measures. Nevertheless, the Steenmeel Symposium goes ahead on 20 April, albeit in adapted form. Some three hundred nature managers, ecologists and policy-makers join the online sessions to hear the results of a five-year soil remineralization project which involved helicopters spreading stone meal (also known as rock dust) across one hundred hectares of the Park. The purpose was to counter

Symposium plaats vanuit het Park Paviljoen. Ruim 300 beheerders, ecologen en beleidsmakers worden digitaal bijgepraat over de resultaten van vijf jaar steenmeelproject, waarbij met helikopters steenmeel in het Park is uitgestrooid om bodemverzuring tegen te gaan en de biodiversiteit te vergroten. Aan het einde van de maand komt een speciale Moeflon-wandelroute beschikbaar via de IVN-wandellapp en de website van het Park. De wandelroute is ontwikkeld in samenwerking met IVN Natuur Educatie.

Mei

Bij de ingang Otterlo komt een nieuw schuifhek. Het is het begin van de herinrichting van deze Parkentree, waarbij de doorstroom sneller en veiliger wordt. Een dag lang is de toegang gesloten voor auto's. Verkeersregelaars leiden het autoverkeer naar de andere ingangen in Hoenderloo en Schaarsbergen. Na een strenge winter komt de temperatuur in het Park eindelijk boven de 15 graden uit. "Het wordt almaar groener in het Park", schrijft boswachter Ruseler in zijn maandelijkse column. "Het koude voorjaar laat bomen en struiken langzamer uitlopen, zodat we langer kunnen genieten van deze mooie fase van het jaar." Wandelend door het natte bosgedeelte aan de oostzijde van de Kronkelweg - ter hoogte van de Fazanterie - stuit hij zelfs op een volwassen ringslang. Nieuws van de fondsenwervers van het Hoge Veluwe Fonds: sinds het begin van het jaar zijn er veel nieuwe bedrijfspartners bijgekomen die het Park willen steunen.

acidification and enhance biodiversity. In late March, a special 'Mouflon Trail' is added to the Park's website. This walking route has been devised in association with IVN Nature Education and is also featured in the IVN app.

May

A new sliding gate is installed at the Otterlo entrance, marking the first step in a complete redesign of facilities to speed up visitor flows and enhance safety. The entrance is closed to vehicles for one day. Stewards are on site to redirect drivers to the Hoenderloo or Schaarsbergen entrances. After a harsh winter, the temperature in the Park finally rises above 15 degrees. "The green is returning," writes Henk Ruseler in his monthly column. "The cold spring means that trees and bushes have taken longer to come into leaf, but this gives us more time to enjoy this beautiful phase of the year." Walking through the wet woodlands on the eastern side of Kronkelweg, near the Fazanterie, Ruseler chances upon an adult grass snake. There is welcome news from the fundraisers of the Hoge Veluwe Fonds: several new corporate sponsors have come forward since the beginning of the year.

June

As in 2020, the beginning of June sees some relaxation of the Covid restrictions. The wildlife observation points reopen to the public and visitors can once again book guided tours. The Park Restaurant resumes a full table service, once again

Juni

Net als tijdens het eerste coronajaar begint juni ook nu met versoepelingen. Wildobservatieplaatsen zijn open voor het publiek. Bezoekers boeken rondleidingen in het Jachthuis. En het Parkrestaurant serveert weer (wild)gerechten aan tafel. Museonder-medewerkers die wekenlang diensten hebben gedraaid bij de informatiebalie in het Park Paviljoen gaan opnieuw 'ondergronds'. Anderen zijn druk met het zaaien van akkerkruiden en gewassen die vroeger voorkwamen op De Hoge Veluwe. Op deze zogenaamde pleegakkers moeten soorten terugkomen zoals korensla, korenbloem, viltkruid en dreps: kruiden en gewassen die op de Rode Lijst (van zeldzame soorten) staan. De pleegakkers zorgen voor een rijkere omgeving voor het bodemleven, insecten, vogels en zoogdieren.

Juli

Op de binnenplaats van het Jachthuis speelt muziektheater De Plaats in totaal zeven keer de voorstelling 'Waar ik mijn hart aan ophang'. Het is een zogenaamde lightversie van de voorstelling: tijdens één grote scene van 40 minuten brengen vier acteurs en het koor - in lijn met het gedachtegoed van Helene Kröller-Müller - een ode aan de kunst. Omroep Gelderland zendt tijdens het programma BuitenGewoon onder andere een reportage uit over 100 jaar moeflons in het Park. Presentator Harm Edens rijdt in de safari-jeep over de grote vlaktes. "Moeflons hebben een scherp gezichtsvermogen, veel beter dan edelherten."

offering various game dishes. Museonder staff who have spent several weeks behind the information desk in the Park Pavilion return 'underground'. Other staff are busily sowing fields with plants and crops that used to be common on De Hoge Veluwe: lamb succory, cornflower, filago (cudweed) and brome grass, many of which are now on the Red List of threatened species. The fields will soon provide an even richer habitat for soil organisms, insects, birds and mammals.

July

The courtyard of Jachthuis Sint Hubertus is the backdrop for seven performances by musical theatre De Plaats. In one 40-minute scene, four soloists and a chorus sing their ode to the arts, in keeping with the philosophy of Helene Kröller-Müller. Omroep Gelderland broadcasts an item about the centenary of the mouflon. Driving across the open areas in the safari jeep, presenter Harm Edens notes, "Mouflons have very good eyesight – much better than red deer."

August

At the beginning of the month, a wolf manages to enter the Park. Was it through a hole in the fence? In any event, the animal has been seen on camera images and by several Park game wardens. This being the quiet season for news, the incident attracts much media attention. Jakob Leidekker, Head of Operations, shows camera crews the aftermath: several dead mouflons. Countless reports appear in the

Augustus

Aan het begin van de maand dringt een wolf het Park binnen. Door een gat in het hek? Het beest is in elk geval gespot op camerabeelden, ook jachtopzichers hebben de wolf gezien. In een nieuwsluwe zomer betekent dat veel media-aandacht. Hoofd Bedrijfsvoering Jakob Leidekker toont cameraploegen het gevolg: kadavers van dode moeflons. Tientallen nieuwsberichten verschijnen in lokale, regionale en landelijke media. De schrik zit er bij Leidekker goed in want “waar de wolf verschijnt, verdwijnt de moeflon”. Door begrazing zorgen moeflons voor een open heidelandschap op De Hoge Veluwe; eind augustus staan die uitgestrekte heidevelden volop in bloei. Parkbezoekers mogen - net als in voorgaande jaren - het voorlaatste weekend weer bosjes heide komen knippen.

September

Tijdens de jaarlijkse bronsttijd van ander dierbaar Hoge Veluwe-wild, de edelherten, vindt opnieuw het Open Nederlands Kampioenschap Burlen plaats. Vijf fanatieke kandidaten bootsen enthousiast het geluid na van een bronstig mannelijk edelhert. Hubertus, het oudste en bekendste edelhert van het Park, overleeft deze bronsttijd niet. Gevorkeld door een rivaal - in het lichaam geraakt door de geweistang van een ander hert - wordt Hubertus zwaargehavig aangetroffen. Een jachtopziener verlost hem uit zijn lijden.

local, regional and national media. Leidekker admits to being very concerned because “where the wolf appears, the mouflon disappears.” As grazing animals, mouflons play an important role in maintaining the open heathlands of De Hoge Veluwe. In late August, the rolling meadows are in full bloom. As in previous years, and for one weekend only, visitors are allowed to gather heather.

September

The annual rutting season of another popular Hoge Veluwe species, the red deer, is once again marked by the Dutch Open Rutting Call Championships. Five eager contestants line up to imitate the trumpeting sound made by an amorous stag. Sadly, the oldest and most famous red deer stag in the Park, Hubertus, does not survive the rut. He is found in very bad shape, savagely gored by a rival's antlers. A game warden ends his suffering.

October

In October, the planting of tree species which shed nutrient-rich litter begins in the southern part of the Park. This project, funded under the government's 'Fast-track Nature Recovery' programme, will see the revitalization of some forty hectares of forest as dead or dying conifers are replaced by deciduous varieties. As in 2020, the Park continued to install ground-level nesting boxes amid the sand dunes. They are specifically for the Northern Wheatear.

Oktober

In oktober wordt in het zuidelijke deel van het Park gestart met het aanplanten van rijke strooiselboomsoorten.

Door de aanplant - gefinancierd met de rijkssubsidie 'Versneld natuurherstel' - wordt in totaal 40 hectare bos gerevitaliseerd: afgestorven fijnsparren worden vervangen door loofboomsoorten. In de duinen van De Hoge Veluwe zijn sinds 2020 op verschillende plekken nestkasten voor de tapuit ingegraven. Uit onderzoek blijkt dat de zeldzame vogelsoort zich liever nestelt in deze kasten. Die bieden namelijk beter bescherming tegen natuurlijke vijanden en vergroten de kans dat de jongen overleven en kunnen uitvliegen. De Hoge Veluwe Wandeldag op 9 oktober trekt ruim 800 deelnemers.

November

Het aantal volgers op de sociale media van het Park blijft groeien. Dat geldt ook voor het aantal nieuwsbriefabonnees. Wat populaire berichten zijn op bijvoorbeeld Instagram? Foto's en filmpjes van edelherten, moeflons en reeën doen het goed. De meest populaire post, dat is een foto van de bloeiende heide. In november wordt ook de herinrichting van het centrumgebied afgerond. Na maanden van werkzaamheden is dé centrale ontmoetingsplek van het Park helemaal af.

Research has shown that this comparatively rare small migratory bird prefers to nest in this type of box, which provides better protection against natural enemies and increases the fledglings' chances of survival. On 9 October, the Park's annual Walking Day event attracts over eight hundred participants.

November

The Park's social media pages continue to attract ever more followers, while subscribers to our newsletters are also increasing in number. Popular Instagram posts include photos and videos of red deer, fallow deer and mouflons. However, the most popular of all is a photo of the meadows in full bloom. The restructuring of the central area is completed. After months of hard work, the focus and meeting point of the whole Park is ready to receive visitors.

December

A photo exhibition is held as part of the Year of the Mouflon. The exhibition, with 32 large banners hanging along the 'Experience Route', shows the history of the wild sheep and how they live today. On several days in December, visitors are invited to choose and fell their own Christmas tree. This is fun for the visitors but also good for the Park. As forest ranger Henk Ruseler explains, "The Scots Pine is thriving on

December

Tijdens het Jaar van de moeflon is gewerkt aan een fototentoonstelling over 100 jaar moeflons op De Hoge Veluwe. De expositie, met 32 spandoeken langs de Belevingsroute, toont de geschiedenis en het leven van de wilde schapen. In december mogen mensen ook weer op verschillende dagen hun eigen kerstboom zagen. Leuk voor bezoekers en goed voor het Park. "Sterker nog", schrijft boswachter Ruseler. "Op De Hoge Veluwe gaat het zo goed met de grove den, dat hij met zijn natuurlijke verjonging het kwetsbare open terrein dreigt te overgroeien. Heidevelden en stuifzanden zijn niet enkel een welkome afwisseling in het landschap. Ze zijn bovendien voor specifieke, vaak zeldzame planten en dieren, een laatste wijkplaats." Als je de natuur aan zijn lot overlaat, dan transformeren Europees beschermde landschappen binnen afzienbare tijd tot dennenbossen. "De moeflons zijn met hun voedselvoorkeur als enige grofwildsoort in het Park in staat om op plekken waar zij vaak verblijven, de aanwas van grove den tegen te gaan." En laat die populatie nou juist in hun jubileumjaar onder druk staan. Toch sluit 2021 af met goed nieuws. Want op de allerlaatste dag van het jaar verwelkomt het Park alsnog de 500.000ste betalende bezoeker: de familie Krabbenborg uit Lent.

De Hoge Veluwe - so much so that it threatens to engulf the vulnerable open spaces. The heathlands and sandy areas not only provide welcome variety in terms of landscape, but they also form a safe habitat for various plants and animals, some of which are quite rare. If nature is left to its own devices, the protected landscapes of Europe will soon be transformed into pine forests. The mouflon is the only large mammal in the Park which, given its eating habits, is able to counter the incursion of the pine trees. It is such a shame that the population is now under threat in this, its centenary year." However, 2021 closes with some good news. On the very last day of the year, the Park welcomes its 500,000th paying visitor: the Krabbenborg family from Lent.

‘Ik hoef ‘m hier niet te zien’

Tik eens online de zoektermen Jakob Leidekker en moeflon in, en het valt op dat het hoofd bedrijfsvoering van Het Nationale Park De Hoge Veluwe de media vaak te woord staat sinds de zomer van 2021. Regionale en landelijke pers, talloze cameraploegen; keer op keer uit Leidekker onvermoeibaar en onverschrokken zijn zorgen: ‘Waar de wolf verschijnt, verdwijnt de moeflon.’

Hoe heb jij alle media-aandacht ervaren?

“Heftig, gruwelijk heftig. Om verschillende redenen. Omdat je consistent natuurbeheer, waaronder een zorgvuldig opgebouwde populatie moeflons, als los zand door je vingers ziet glijpen terwijl je niet kunt ingrijpen. Met grote gevolgen voor de biodiversiteit. Daarnaast zijn wij ook altijd duidelijk in wat we vinden en hoe we het probleem - wolven in het Park - willen oplossen. En daar is ‘heel Nederland’ over gevallen. Tot persoonlijke bedreigingen op sociale media aan toe. Maar ik kan daar privé goed afstand van nemen.”

Verbaast je dat, die ophef?

“Ik heb me verbaasd over hoeveel mensen achter

‘I don’t need to see it here’

If you search online for ‘Jakob Leidekker’ and ‘moeflon’, it soon becomes clear that the Head of Operations has been called on to act as the Park’s media spokesman many times since the summer of 2021. Speaking to countless camera crews and representatives of the regional and national press, Leidekker patiently and calmly reiterated his concerns. ‘Where the wolf appears, the mouflon disappears.’

How did you find all the media attention?

“Heavy going, and for various reasons. We could see our consistent approach to nature management, including the carefully managed mouflon population, just slipping through our fingers while we were powerless to act. There were bound to be serious consequences in terms of biodiversity. At the same time, we were not always crystal clear about what we thought of the situation or how we intended to solve the problem. This did not go down well with the public. I even received personal threats on social media. Fortunately, I don’t let that faze me.”

Jakob Leidekker

Hoofd bedrijfsvoering van
het Nationale Park De Hoge
Veluwe/ Head of operations of
De Hoge Veluwe National Park

een mening aanhollen zonder zich echt in de materie te verdiepen. De discussie in de Nederlandse natuurbescherming spitst zich toe op details. De wolf is een detail, de moeflon is een detail. Het grote doel is het in stand houden van cultuurlandschappen, van biodiversiteit in de breedte. Moeflons zijn waardevolle grazers, ze zorgen voor open landschappen - heischrale graslanden en stuifzanden. Ze doen dat 24 uur per dag, het hele jaar door. Allerlei soorten insecten en planten zijn verbonden aan die landschappen. De aardbeivlinder, heidezegge en kleine schorseneer. Biodiversiteit ontwikkelt zich niet in 1, 2 of 3 jaar. Mijn perspectief als beheerder is vijftig tot honderd jaar.”

‘Consistentie in natuurbeheer is belangrijk’, zei je al in een eerder verschenen jaarverslag.

“Zeker in de Nederlandse context: een van de meest dichtbevolkte landen van Europa. Een te drastische verandering tast al snel de biodiversiteit aan. Daar moeten we enorm voorzichtig mee zijn. Maar als iedereen de wolf in Nederland wil, so be it. Geef ons in het Park dan wel de mogelijkheid om ons beheer te voeren. En laten we daarvan leren: één gebied waar we kunnen onderzoeken wat het effect is op de biodiversiteit als het roofdier er niet komt. In andere Europese landen gaan ze daar veel pragmatischer mee om.”

Were you surprised by all the commotion?

“I was surprised by the number of people who cling rigidly to an opinion without bothering to examine the facts. The discussion within Dutch nature conservation circles focuses too much on details. The wolf is a detail, the mouflon is a detail. The bigger picture – the overall objective – is to conserve the cultural landscapes and maintain the highest possible level of biodiversity. Mouflons are valuable grazers. They help to keep the grasslands and scrub areas open. They do it 24 hours a day, seven days a week. All manner of insects and plants rely on those landscapes: the grizzled skipper butterfly, the rare spring sedge and the viper’s grass daisy, for example. Biodiversity does not develop in one, two or three years. As a nature manager, I have to look fifty to a hundred years ahead.”

In an earlier Annual Report you said that ‘consistency in nature management is important’.

“Yes, certainly in the Dutch context. This is one of the most densely populated countries in Europe. Any sudden change will quickly impact biodiversity. We have to be extremely cautious. If everyone wants the wolf in the Netherlands, so be it. But allow the Park to implement its own nature management approach. We can learn from experience and from experiences elsewhere. How is biodiversity affected in areas from which the wolf is expressly excluded? Other European countries are being far more pragmatic.”

Sinds wanneer is de wolf eigenlijk in het Park?

"De definitieve constatering kwam in augustus 2021, met een DNA-match. Maar mijn jachtopzichters zagen al eerder een wolf. Net als een enorme toename van kadavers in juli 2021."

Heb je zelf al eens een wolf in het Park gezien?

"Nee. Ik wil 'm ook niet zien, want ik vind niet dat 'ie in het Park past. Ik heb ooit een coyote gezien in Yellowstone

How long has the wolf been in the Park?

"The first hard evidence came in August 2021, in the form of a DNA match. However, my game wardens had reported sightings somewhat earlier, while July brought a huge increase in the number of animal carcasses found in the Park."

Have you seen any wolves in the Park?

"No, and I don't want to because I don't think they belong here. I once saw a coyote in Yellowstone National Park in the USA. Marvellous, phenomenal! And had I seen a wolf there, I would have been thrilled. But I don't need to see one here."

Duurzaam bosbeheer: gemengd loofboombos

Een breed perspectief op natuurbeheer - 'niet alleen focussen op details' - geldt ook voor de bossen in het Park, ruim 60% van de totale oppervlakte. In 2021 ontwikkelde Jakob Leidekker met zijn medewerkers het Beleidsdocument Bos en Wild: een visie op consistent bosbeheer met aandacht voor 5 bosdoelen: biodiversiteit, recreatie, houtproductie, milieu en klimaat. "Door de droogte van de afgelopen jaren en de neerslag van stikstof zijn veel fijnsparbossen doodgegaan. In 2021 zijn we gestart met het omvormen van deze bossen naar diverse, multifunctionele loofboombossen."

Wildlife management

In the years ahead, a total of approximately forty hectares of pine trees will be replaced by flowering and fruit-bearing varieties such as oak, birch, aspen, willow, cherry, acacia and sweet chestnut. The overall objective is to create a mixed forest with somewhat less wildlife. In the areas earmarked for rejuvenation – notably De Kemperberg and Hoenderloo – the Park will undertake a planned cull of some larger animals in order to protect the seedlings. Hopefully, this will encourage other animals to move elsewhere, closer to the observation points, where they will be left in peace but will be more visible to visitors. "It's all about wildlife management," Leidekker explains. "This way, we can avoid a proliferation of fences, which detract from the recreational appeal of the Park, while allowing the new deciduous woodlands to establish themselves."

National Park, in de Verenigde Staten. Geweldig, fenomenaal. Als ik daar een wolf had gezien: helemaal mooi. Maar ik hoef 'm hier niet te zien."

Wildbeheersing

De komende jaren wordt in totaal 40 hectare naaldbos vervangen door bloeiende en vruchtdragende bomen zoals de eik, berk, ratelpopulier, boswilg, kers, acacia en tamme kastanje. Een gemengd bos met minder wild, daar wil het Park uiteindelijk naartoe. Want op de plekken waar bosverjonging moet plaatsvinden - de Kemperberg en Hoenderloo - zal consequent een groot deel van het wild worden geschoten om de bosaanplant te beschermen. De dieren verplaatsen zich dan naar wildobservatieplekken waar ze met rust worden gelaten en zichtbaar zijn voor bezoekers, is de verwachting. "Wildbeheersing", aldus Leidekker. "Zo voorkomen we een wildgroei aan rasters - niet aantrekkelijk bij recreatie - en het omvormen van de bossen krijgt een eerlijke kans."

Kijk voor meer informatie over het Beleidsdocument Bos en Wild op hogeveluwe.nl.

Sustainable forestry with mixed deciduous trees

A broad approach to nature management - 'without focusing too much on details' – also applies to the woodlands which cover over sixty per cent of the Park's total area. In 2021, Jakob Leidekker and his staff produced a policy document entitled 'Woods and Wildlife'. It sets out a consistent vision of forestry management which devotes particular attention to five aspects: biodiversity, recreation, wood production, environment and climate. "The drought of recent years and the nitrates in rainwater have killed off large areas of coniferous forest. In 2021, we began the transformation of these areas to become diverse, multifunctional deciduous woodlands."

Further information about the Woods and Wildlife policy document can be found online at www.hogeveluwe.nl.

Elio Pelzers

Archivaris en historicus Gelders
Archief / Archivist and historical
Advisor

‘Moeflons zijn inmiddels biocultureel erfgoed’

Van het noordelijk drijfjz rond Spitsbergen tot aan Kaap de Goede Hoop in Zuid-Afrika, Elio Pelzers - reisjournalist en coauteur van Het Hoge Veluwe Boek - is enthousiast over veel plekken in de wereld. Ook uit Het Nationale Park De Hoge Veluwe komt hij zelden teleurgesteld terug. Als archivaris en historisch adviseur was Pelzers, nu werkzaam voor het Gelders Archief, jarenlang verbonden aan het Park.

Wat is voor jou de aantrekkingskracht van De Hoge Veluwe?

“De uitgestrektheid van de natuur vind ik fantastisch. Ik wandel er meerdere keren per week en altijd zie ik wel iets moois. Een groep moeflonrammen die met gedraaide horens boven het gras uitsteken in het Deelense veld. Edelherten, een zwarte specht. Ook als je kijkt naar de

‘Mouflons are now part of our biocultural heritage’

Elio Pelzers is a travel writer and co-author of Het Hoge Veluwe. He is enthusiastic about many places in the world, from the drift ice around Spitsbergen to the Cape of Good Hope in South Africa. Closer to home, a visit to De Hoge Veluwe National Park rarely disappoints. Pelzers was for many years the Park’s official archivist and historical advisor. He now holds a similar role with the Province of Gelderland.

What do you think makes the Park so attractive?

“For me, the sheer expanse of nature is just fantastic. I walk here several times a week and always see something interesting: a group of mouflon rams, their curved horns peeking above the grass of the Deelense field, some red deer, or perhaps a black woodpecker. Delve into the history of larger wild mammals in the Netherlands and you will

geschiedenis van de grotere zoogdieren in Nederland, dan kom je al snel terecht op de Veluwe. Eind 19e eeuw, begin 20e eeuw zetten grootgrondbezitters er exotische dieren uit. Ze werden geïmporteerd voor de jacht en voor verfraaiing van het landschap. Statusverhogend waren die dieren: kasuarissen op kroondomein Het Loo, rendieren op landgoed 'Deelerwoud' en kangoeroes op landgoed 'Hooge Veluwe'."

Was er ook verzet tegen de komst van deze dieren?

"De jacht was toen veel meer geaccepteerd. Toch lees je in met name socialistische dagbladen en regionale kranten uit die tijd soms wel iets over protest. Over burgers die zich ineens gehinderd zagen door hekken op De Hoge Veluwe. Over kangoeroes die over het hek sprongen en kilometers buiten het Park werden gesignaleerd. Of over 'wildstroopers' die 'een der fraaisten exemplaren' uit een kudde Angora-schape hadden gedood. Maar dankzij de grootgrondbezitters zijn er nu wel grote natuurgebieden op de Veluwe."

Wanneer kwamen de eerste moeflons naar het Park?

"De eerste moeflons werden in 1909 in Het Loo uitgezet door prins Hendrik (echtgenoot van koningin Wilhelmina): 25 exemplaren uit Oostenrijk. Die populatie heeft het - onder andere door ziektes - niet gered. In 1921 krijgt Anton Krölller op zijn landgoed ook twaalf moeflons. Vier rammen en acht oaien uit Corsica. Waarschijnlijk een geschenk van

soon find De Veluwe mentioned. In the late nineteenth and early twentieth centuries, the large landowners here started to introduce various exotic species, imported for hunting or simply to make the landscape more attractive. In many cases, these animals were also status symbols: cassuaris on the royal estate at Het Loo, reindeer on the Deelerwoud estate and even kangaroos on the Hooge Veluwe estate."

Was there any opposition to their introduction?

"In those days, hunting was far more socially acceptable. Nevertheless, we can read about protests in some of the provincial newspapers and left-wing publications of the time. There are reports of holes being cut in the fences of De Hoge Veluwe, and of kangaroos which had apparently jumped over the fence and were seen kilometres away. We can read about 'poachers who killed one of the finest examples among a flock of Angora sheep'. But it is thanks to those landowners that we now have these large open nature areas throughout De Veluwe."

When did the first mouflons arrive in the Park?

"Prince Hendrik, husband of Queen Wilhelmina, imported 25 mouflons from Austria, which he released onto the royal estate at Het Loo in 1909. Unfortunately, due to disease and other problems, they did not survive. It was in 1921 that Anton Krölller released twelve Corsican mouflons – four rams and eight ewes – onto his estate. They are said to have been a gift from Grand Duchess Charlotte of Luxembourg."

groothertogin Charlotte van Luxemburg. Ik heb dat overigens proberen te verifiëren en rond 1990 contact gezocht met de archivaris van het Groothertogdom Luxemburg. Maar hij kon in de archiefstukken niets vinden over een schenking.”

Konden de moeflons makkelijk aarden op De Hoge Veluwe?

“Vanaf het begin was het de bedoeling dat het een levensvatbare populatie zou worden. Al waren er aanvankelijk wel problemen, met name met het doorgroeien van de hoeven. Van oorsprong leefden ze op rotsachtig gebied waar de hoeven vanzelf sleten. Maar dat gebeurde niet op de zandgrond in het Park. In de loop van de jaren hebben de moeflons zich echter aangepast aan hun nieuwe omgeving. De Hoge Veluwe is zelfs voor andere wildreservaten en dierentuinen leverancier geweest van moeflons: Ouwehands Dierenpark (vóór 1940), Koninklijke Houtvesterij Het Loo (1958-1959), landgoed Noorderheide (1960), landgoed Dekkerswald (in de jaren '70) en Het Wekeromse Zand (1978). Ik beschouw moeflons inmiddels als biocultureel erfgoed. De dieren zijn al meer dan een eeuw in Nederland. Daar moet je zuinig op zijn.”

About thirty years ago, I contacted the Grand Duchy's official archivist in an attempt to confirm this story but he could find no record of any gift.”

Were the mouflons able to settle into their new home?

“From the outset, the intention was that there should be a viable, permanent population. However, there were some initial problems. In their original rocky habitat, for example, the mouflons' hooves would be worn down as they walked. On the softer, sandy soil of the Park their hooves kept growing and could cause discomfort. Over the years, however, they have adapted to their new environment. De Hoge Veluwe has even supplied mouflons to other wildlife parks and zoos: Ouwehands Dierenpark (prior to 1940), Koninklijke Houtvesterij Het Loo (1958-1959), Noorderheide (1960), Dekkerswald (in the 1970s) and Het Wekeromse Zand (1978). I now regard mouflons as part of our biocultural heritage. These animals have been in the Netherlands for over a century, and that is a tradition worth preserving.”

Pieter Hidma

Jachtopziener van het Nationale
Park De Hoge Veluwe / Game
warden of De Hoge Veluwe
National Park

‘100 jaar wildbeheer in een paar jaar tijd om zeep’

Het is een way of life, jachtopzichter zijn van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Met diensten die soms voor zonsopgang beginnen of diep in de nacht eindigen. Pieter Hidma woont op het Park en is trots op zijn werk. Samen met drie collega's houdt hij bewapend toezicht op wild én bezoekers.

Hoe ziet een reguliere dag van een jachtopzichter eruit?

“Bij een vroege dienst doe ik 's ochtends eerst een rondje door het bos: kijken of het wild gezond erbij loopt en geen vreemd gedrag vertoont. Verspreid over het Park zijn verschillende roedels edelherten, rotten wilde zwijnen en kuddes moeflons. Ik let op of ze goed in conditie zijn. Als het echt noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij een botbreuk of een sterk vermagerd beest, dan moet ik acuut handelen en een wild dier uit zijn lijden verlossen. Het werk verschilt ook per seizoen. In het voorjaar doe ik wildtellingen en houd

‘A century of wildlife management ruined within a couple of years’

Being a game warden in De Hoge Veluwe National Park is not just a job, it is a way of life. The working day can begin before dawn or end well after midnight. Pieter Hidma lives on the Park grounds and is extremely proud of his work. He and his three colleagues, all of whom carry firearms, are here to keep a watchful eye on the wildlife... and the visitors.

What does a typical day involve?

“If I am on the early shift, I first make my rounds of the woods. I observe the wildlife, make sure the animals look healthy, are walking normally and are not showing any abnormal behaviour. There are several herds of red deer at various places in the Park, as well as groups ('sounders') of wild boar and the mouflons. I check that they are all in good

ik de geboorte van jonge beesten in de gaten. Vanaf juli tijdens de jachtperiode begeleid ik jagers of doe ik zelf mee met het wildbeheer. Tijdens de drukke vakantieperiode in de zomer zie ik erop toe dat bezoekers zich houden aan de Parkregels. Komen ze in rustgebieden en verstoren ze de rust voor het wild? Dan schrijf ik een bekeuring uit, als dat nodig is. In september, oktober - de bronsttijd - surveilleer ik met collega's en politie zodat mensen niet 's nachts illegaal het Park ingaan om naar de hertenbronst te luisteren. Maar al heb je een dagplanning, het kan binnen vijf minuten veranderen."

Je fotografeert ook: de moeflon-foto op de cover van dit jaarverslag is door jou gemaakt.

"Ik ben een fanatieke fotograaf en heb tijdens mijn dienst altijd een fotocamera in de auto. Tijdens de hertenbronst lig ik gecamoufleerd tussen de burlende herten: dat is echt spectaculair. En rond het Bosje van Staf, een prachtige open vlakte, zie je vaak moeflons. De oranje luchten bij zonsondergang zijn er supermooi. In 2021 lag ik daar

Inmiddels zijn de herten veel schuwer geworden. Als ze de wolf nu van een afstand zien, beginnen ze al te rennen."

condition. If necessary, perhaps because an animal has a broken leg or is severely weak and malnourished, I will end its suffering on the spot. The work also varies according to the season. In the spring I help to count the animals – the population census - and keep an eye of the females and their new-borns. When the hunting season begins in July, I accompany the hunters and may also help with the cull. During the busy summer holiday period, I make sure that visitors obey the Park rules. If anyone enters the protected areas or disturbs the wildlife, I am authorized to issue a fine. In September and October – rutting season – people have been known to enter the Park at night to listen to the deer's mating call. The game wardens work with the police to keep them out. But there is no fixed routine. Everything can change within five minutes."

You're also a photographer: you took the picture of the mouflon on the cover of this Annual Report.

"I am a very keen photographer and always have a camera in the car when I'm working. During the rutting season I like to lie hidden close to the deer. That is a spectacular experience. One can often see mouflons around Bosje van Staf, where there's a nice open area and the red skies at sunset are really beautiful. I was lying there with my camera one day in 2021 when a wolf ran straight towards me before heading off in pursuit of a wild boar. He was no more than eighty metres away. The boar then attacked the wolf, which slunk off. There were deer grazing nearby, huddled together

opnieuw met mijn camera toen een wolf recht op me afliep richting een keiler, een wild zwijn. Het gebeurde 80 meter voor me. Dat zwijn viel vervolgens de wolf aan, waarna de wolf afdroop naar een andere plek. Grazende herten in de buurt stonden als een noodroedel bij elkaar. Ze keken wel met een lange nek naar de wolf, maar er gebeurde niets. Inmiddels zijn de herten veel schuwer geworden. Als ze de wolf nu van een afstand zien, beginnen ze al te rennen.”

Heeft de komst van de wolf jouw werk beïnvloed?

“Ja. Samen met collega’s van bedrijfsvoering controleren we nu bijvoorbeeld het raster op gaten: elke dag zo’n 54 kilometer. Sinds de wolf in het Park is, is er ook een enorme verstoring onder het wild. Soms weten we niet waar het wild precies verblijft. Vóór de komst van de wolf zag je dat het wild zich rustig gedroeg. Met eigen ‘wissels’, eigen looproutes en eigen leefgebieden. Fijn om te weten tijdens de jacht. Bij het beheersen van de wildpopulatie hanteren we, bijvoorbeeld bij de mannetjes edelherten, een piramide. Onderin zitten alle jonge beesten, bovenin de oude. Alles buiten de piramide schieten we af, waarbij we rekening houden met wild dat in goede en in slechte conditie is. Maar een wolf pakt gewoon het eerste beest dat ‘ie tegenkomt. Dat gaat ten koste van ons beheersdoel. 100 jaar wildbeheer bij moeflons wordt zo in een paar jaar tijd om zeep geholpen. Ik heb een wolf met een lam in de bek zien wegrennen, het bos in. Zijn natuurlijk gedrag, dat weet ik. Maar het gaat me wel aan het hart als je bedenkt dat binnen nu en korte tijd de hele moeflonpopulatie is verdwenen.”

“The deer have now become much more timid. If they see a wolf from a distance they immediately run off.”

for protection. They were watching the wolf very closely but didn’t move. Nothing happened, fortunately. The deer have now become much more timid. If they see a wolf from a distance they immediately run off.”

Has the wolf’s arrival affected your work?

“Yes. We now have to help the operations department check the fences for holes. We inspect 54 kilometres every day. The animals in the Park are more nervous. Sometimes we are not even sure where they are. Before the wolf came, they were quiet ‘creatures of habit’, with their own routes and territories. That’s useful to know during the hunting season. We apply a pyramid model to manage the wildlife population, specifically the red deer males. At the base of the pyramid are all the young animals, and at the top are the old stags. Everything outside the pyramid can be culled. We also take an animal’s condition into account. The wolf is not so scientific but attacks at random. That interferes with our management objectives. In the case of the mouflons, a century of careful wildlife management could be ruined within a couple of years. I have seen a wolf running into the

Wild zwijn

Op een avond in mei 2021 surveilleert jachtopzichter Pieter Hidma samen met een collega van Staatsbosbeheer in een deel van De Hoge Veluwe. Een routinecontrole om stropers te pakken. Tegen sluitingstijd rijden ze eerst nog een rondje over het Park als ze bij de Drie Staande Motieven op het Pampelse Zand een gezin met kinderen zien staan. De vader filmt een wild zwijn, terwijl het dier steeds dichterbij komt. "Niet natuurlijk gedrag voor wild. Dit gaat niet goed", zei ik meteen tegen mijn collega. "Het zwijn is broodmager en lijkt wel ziek."

Aanval

Dan gaat het snel. Beide jachtopzichers stappen uit, spreken de man aan en halen de rest van de familie weg. Maar het wilde zwijn zet de aanval al in en wipt met de snuit een van de kinderen omver. Daarna richt het beest zich op Hidma. "Lag ik ineens op mijn rug te worstelen met een zwijn dat ik aan zijn nekharen vasthield." Heel even weet hij niet wat hem allemaal overkomt. Totdat zijn collega roept: 'schieten, schieten!'.

forest with a lamb in its jaws. That is its natural behaviour, I know, but it upsets me to think that the entire mouflon population could soon be wiped out."

Wild boar

One evening in May 2021, game warden Pieter Hidma and a colleague from Staatsbosbeheer, the national forestry commission, were out on patrol looking for poachers. Shortly before closing time, they came across a family nearby the Henry Moore sculptures, 'Three Upright Motives', in the Pampelse Zand area. The father was filming a wild boar, which was moving ever closer. "That is not natural behaviour for a wild animal. This is not going to end well," I said to my colleague. "That boar is emaciated and looks sick."

Attack

Things happened very quickly after that. The wardens stepped out of their vehicle, spoke to the man and started moving the family to safety. But the boar launched its attack, pushing one of the children to the ground with its snout. It then turned on Hidma. "I suddenly found myself on my back,

Schot

Hidma pakt zijn pistool, maar het zwijn haalt nog een keer uit en verwondt met vlijmscherpe slag tanden zijn bovenbeen. Pas als hij zeker weet dat niemand in zijn schootsveld staat, drukt hij het vuurwapen tegen de buik van de keiler. Het zwijn vliegt van Hidma af, maar zet opnieuw de aanval in. Na het tweede schot is het eindelijk stil. "Als ik nu een wild zwijn zie die op me afkomt, ben ik nog altijd alert."

Stichting Carnegie Heldenfonds heeft beide jachtopzichers een bronzen medaille toegekend voor hun daadkrachtige optreden die avond. De medaille is inmiddels uitgereikt door burgemeester René Verhulst van de gemeente Ede.

wrestling with a wild boar as I clung on to its mane." He had been taken entirely by surprise and did not have time to think. "Shoot! Shoot!" his colleague shouted.

Shot

Hidma reached for his pistol but the boar rushed him again, goring his upper thigh with its razor-sharp tusks. Only when he was certain that no one was in the line of fire, Hidma pressed his pistol against the boar's belly and squeezed the trigger. The animal briefly retreated but then rounded on Hidma and began to attack again. A second shot was fired. Then silence. "Since then, I am always extra alert if I see a wild boar approaching me."

For their valiant actions that evening, both men were awarded the Carnegie Hero Fund Bronze Medal. The official presentation was made by Mr René Verhulst, Mayor of Ede.

‘Opgericht voor de moeflon, niet tegen de wolf’

100 jaar geleden werd de moeflon in Nederland geïmporteerd voor de jacht en daarom ingedeeld als exoot. Onterecht en achterhaald, vindt Vereniging De Moeflon. Het dier heeft zijn nuttige functie als begrazer inmiddels wel bewezen. Daarom bepleit de vereniging: kwalificeer de moeflon als inheemse soort.

In Nederland lopen diverse kuddes moeflons. Vergund en binnen de rasters van landgoed Hoog Deelen, het Wekeromse Zand, landgoed Ampsen, landgoed Noorderheide en Natuurpark Lelystad. In Het Nationale Park De Hoge Veluwe leeft de grootste kudde. Natuurliefhebber en jurist Cees Krijger, voorzitter van de Vereniging van Vrijwilligers van De Hoge Veluwe, was in 2019 een van de oprichters van Vereniging De Moeflon: “Jaren geleden las ik over een kudde op de Noorderheide die ineens was verdwenen. Terreinbeheerder Staatsbosbeheer zei: ‘we weten niet waar de moeflons zijn’. Maar na één telefoontje

‘Established for the mouflon, not against the wolf’

One hundred years ago, the mouflon was introduced to the Netherlands for hunting. It has been classified as an ‘exotic’, non-indigenous species ever since. That is outdated and unjust, asserts the Dutch Mouflon Association (Vereniging De Moeflon). The animal has long since proven its worth as a grazing animal which helps to maintain valuable landscapes. The association is therefore calling for the mouflon to be reclassified as a native species.

There are several registered herds of mouflons in the Netherlands: on the Hoog Deelen, Wekeromse Zand, Ampsen and Noorderheide estates, for example, and in Lelystad Nature Park. The largest herd of all is to be found in De Hoge Veluwe National Park. In 2019, nature enthusiast and lawyer Cees Krijger, chairman of the Association of Volunteers of De Hoge Veluwe, co-founded the Dutch

Cees Krijger

Voorzitter Vereniging
Vrijwilligers van Het Nationale
Park De Hoge Veluwe /
Association chairman
Association of Volunteers of
De Hoge Veluwe National Park

met een boswachter was het me wel duidelijk: opgegeten door een wolf.”

Moeflon-advocaat

Krijger wist eigenlijk niets over moeflons. Van Parkmedewerkers leerde hij dat ze enorm nuttig zijn bij het openhouden van de landschappen. “Niet zomaar een schaapskudde dus. En het publiek vindt de dieren ook nog eens prachtig. Toen me duidelijk werd dat de moeflon als niet-inheemse soort op de Noorderheide geen enkel recht had - en de wolf wel - werd ik getriggerd.” Vanaf dat moment noemde Krijger zichzelf advocaat van de moeflon. “Wie bepaalt eigenlijk of een dier wel of niet een exoot blijft? Ik kan niet één argument bedenken waarom de moeflon hier zou moeten verdwijnen. We hebben de Vereniging uiteindelijk opgericht om op te komen voor de moeflon, niet tegen de wolf.”

Filmscene

Krijger: “Ik liep eens met een natuurgids op een ochtend door het Park, in de sneeuw. Toen de mist optrok stond er in de verte een geweldige ram op een heuvel. De leider van de kudde, met van die grote horens. Achter hem misschien wel honderd moeflons. Het was net een filmscene. Ik was echt onder de indruk.” Ter gelegenheid van 100 jaar moeflon in het Park is er sinds 2021 een speciale IVN-wandelroute. Een symposium met moeflonexperts uit Italië en Frankrijk ging vanwege coronamaatregelen niet door.

Mouflon Association. “A few years ago, I read about the sudden disappearance of a herd on the Noorderheide. The area was managed by Staatsbosbeheer, whose spokesman said, “We really don’t know what has happened to them.” But after one quick phone call to a forest warden, I knew the answer. They had been eaten by a wolf.”

Mouflon advocate

Krijger admits that he used to know very little about mouflons. Park staff informed him that they are extremely useful in keeping the landscapes open. “So they are not just a flock of sheep. And the public find them very attractive. When I discovered that the mouflon, as an exotic species, had absolutely no rights on the Noorderheide, but the wolf did, I knew that something had to be done.” Krijger took on the role of ‘mouflon advocate’ – an ovine rights lawyer. “Who actually decides whether a species is deemed native or exotic? I can’t think of a single argument in favour of allowing the mouflon to disappear. However, it should be noted that we founded the Association to campaign for the mouflon, not against the wolf.”

Film scene

“Early one winter’s morning, a nature guide and I were walking through the Park in the snow. As the mist lifted, we saw in the distance a majestic mouflon ram standing atop a hill. This was the leader of the herd – the ‘bellwether’ – with its long curved horns. Behind him were perhaps one

We hebben de Vereniging uiteindelijk opgericht om op te komen voor de moeflon, niet tegen de wolf.”

Uitgave

Wel verscheen de uitgave Moeflon in Nederland, 1921-2021, een initiatief van Vereniging De Moeflon, mogelijk gemaakt en gefinancierd door Parkvrijwilligers. Het vertelperspectief in het boekje is opvallend: ‘Wij moeflons in Nederland zetten alles op alles om er wat van te maken. Wij zijn bezig aan een mooi reisplan voor de komende 100 jaar. Daarbij is de indeling van onze soort als ‘exoot’ niet gewenst, omdat wij hier al 100 jaar zijn, omdat wij geen overlast veroorzaken en omdat wij een nuttige bijdrage leveren aan het Nederlandse landschap.’

hundred other mouflons. It was like a scene from a film. I found it a very impressive sight.” To mark the centenary of the mouflon’s introduction to the Park, a special IVN Nature Education Trail was opened in 2021. A symposium attended by mouflon experts from Italy and France was also planned. Unfortunately, it could not go ahead due to Covid restrictions.

“However, it should be noted that we founded the Association to campaign for the mouflon, not against the wolf.”

Publication

The centenary year also saw the publication of Moeflon in Nederland, 1921-2021, produced by the Mouflon Association with support from the Park Volunteers. Part of the text is written as a first-person narrative from the perspective of the mouflons themselves: “We mouflons in the Netherlands are doing our level best to make a go of it. We are even now working on our travel plans for the next one hundred years. It is just not right that we should be called an ‘exotic’ species after all this time. We have never caused any nuisance – quite the opposite. We make a very valuable contribution to the Dutch landscape.”

Fred Sotthewes

Voorzitter Vereniging De Moeflon
/ Chairman of the Mouflon
Association

‘Bescherming van de moeflon is nu onze prioriteit’

Sinds generaal-majoor b.d. Fred Sotthewes het voorzitterschap van Vereniging De Moeflon eind 2021 overnam, heeft hij het accent iets verlegd. Het beschermen van de moeflon krijgt nu voorrang boven erkenning dat het wilde schaap na 100 jaar op De Hoge Veluwe inheems is. ‘Gaat het de moeflon helpen als hij plotseling geen exoot meer is?’

Hoe raakte je betrokken bij de Moeflon-vereniging?

“Met Seger van Voorst tot Voorst sprak ik regelmatig over de uitdagingen van het Park. Kun je in Nederland de natuur zijn gang laten gaan? Hoe ga je om met natuurbeheer en de weerstand van sommige mensen tegen rasters? Met welke partijen heb je allemaal te maken? Dat waren enthousiaste discussies. We zien elkaar geregeld, omdat we samen in het bestuur zitten van de Nationale Veteranenbegraafplaats Loenen. Uiteraard kwamen ook de wolf en de moeflon ter sprake. En hoe een relatief klein groepje mensen polariseert en radicaliseert. Als oud-commandant van Vliegbasis

‘Protecting the mouflon is now our priority’

When General (retd.) Fred Sotthewes took over the chairmanship of the Mouflon Association in late 2021, he introduced a slight change of focus. Rather than celebrating the mouflon’s one-hundred-year past, the emphasis would now be on protecting its future. ‘Will it help the mouflon if it is suddenly reclassified as an indigenous species?’

How did you become involved in the Mouflon Association?

“I have often discussed the challenges facing the Park with Seger van Voorst tot Voorst. Is it possible to let nature take its own course in the Netherlands? How do you reconcile nature management with some people’s opposition to fences and enclosures? Who are our stakeholders and adversaries – who are we dealing with? Our talks have been interesting and constructive. We see each other quite often because we are both trustees of the National Veterans Cemetery at Loenen. The topic of mouflon versus wolf has

Woensdrecht had ik daar ervaring mee: mensen die in hekken knippen omdat ze tegen Defensie zijn. Elk weekend zaten er gaten in het kilometerslange hek. Ik vertelde Seger dat ik in die tijd actief overleg voerde met het Openbaar Ministerie om deze mensen te laten vervolgen. Dan kon Defensie na een veroordeling een civiele procedure starten om de schade te verhalen. Voortvarend te werk gaan schrikt af. Je hoeft niet alles te accepteren. Toen ik in 2021 werd gevraagd om een rol te spelen bij Vereniging De Moeflon, dacht ik: dat doe ik graag. Het is een mooi schaaap. En de problematiek én het enthousiasme van de (oud) bestuursleden spreken me aan.”

Wat willen jullie bereiken?

“Vereniging De Moeflon is een startende vereniging met een klein ledenaantal: we moeten groeien. We staan overigens niet alleen voor de moeflonkuddes in het Park, maar voor alle moeflons in Nederland. Daarom proberen we ook andere terreinbeheerders enthousiast te maken. Daarnaast voeren we gesprekken met organisaties om onze naamsbekendheid te vergroten en maatschappelijk draagvlak te creëren. Maar gelet op de huidige ontwikkeling is onze prioriteit voor de korte termijn: bescherming van de moeflon. Ons parallelle doel is de moeflon uiteindelijk inheems te laten verklaren. Dat helpt wel iets om het wilde schaaap te redden, maar hij is dan nog steeds niet beschermd.”

come up, of course, as has the ability of a relatively small group of people to polarize and radicalize the debate. As the former commander of Woensdrecht Airbase, I have some experience in this respect. Protestors would cut holes in the boundary fence because they were opposed to what they thought the armed forces stood for. Every weekend there would be more holes in our kilometres-long fence. As I told Seger, I actively involved the authorities in an attempt to have these people prosecuted. A successful prosecution would allow the Ministry of Defence to claim damages in the civil courts. A proactive approach has a deterrent effect. You do not have to put up with any nonsense. When I was invited to become involved in the Mouflon Association in 2021, I was delighted to accept. The mouflon is a beautiful animal. Moreover, the nature of the issues and objectives appealed to me, as did the enthusiasm of the committee members.”

What are the objectives?

“The Dutch Mouflon Association is a new organization with relatively few members as yet. We must grow. We exist not only for the mouflons in De Hoge Veluwe National Park but for all mouflons in the Netherlands. We must therefore reach out to other nature managers. We are currently in talks with various organizations in order to raise our profile and create public support. Given the current situation, however, our short-term priority has to be the protection of the mouflon. A parallel objective is to have the mouflon reclassified as

Want dan kan hij alsnog worden gedood door de wolf?

“Ja. Het damhert en het edelhert zijn bijvoorbeeld ook inheemse dieren. Toch zijn ze niet beschermd tegen de wolf; ze kunnen nog altijd worden aangevallen. Nu zijn er minstens 30 wolven in Nederland, wat als het er 250 zijn? Prima dat de wolf een plek heeft in de natuur, er zal wél beheer moeten plaatsvinden. Met ‘nulgebieden’ waar hij zelfs verwijderd mag worden. Dat onderschrijven ook tientallen andere organisaties. Als je niet beheert, beschadig je de natuur en de biodiversiteit onherstelbaar en wordt het onderwerp politiek gepolariseerd. Dan duurt het jaren voordat er een oplossing is.”

Kijk voor meer informatie op verenigingdemoeflon.nl.

an indigenous species. This would go some way towards saving the wild sheep, although it would still not be a ‘protected’ species.”

Because they can still be killed by wolves?

“Yes. Red deer and fallow deer are indigenous species and are legally protected, but they have no protection against a wolf. They can be attacked and killed at any moment. There are now at least thirty wolves in the Netherlands. What if the population grows to 250? It is fine that the wolf has a place in nature, but some management is required. There must be ‘exclusion zones’ in which the wolf population is always zero. Many other organizations agree. If we do not undertake active nature management, we cause irrevocable harm to nature and biodiversity, while the topic becomes politically polarized. It would then take many years to find a solution.”

Further information can be found at www.verenigingdemoeflon.nl.

‘Bescherming van de moeflon kan alleen in een wolvenvrij gebied’

Dr. Holger Piegert uit Duitsland, coauteur van het boek ‘De Europese Moeflon’, geldt als een van dé moeflonexperts in Europa. Tijdens zijn studie bosbouw hield hij zich al bezig met moeflons. Na zijn promotie - over populatiegenetica bij moeflonwild - wijdde Piegert zijn wetenschappelijke carrière aan het wilde schaap.

De oorsprong van de moeflon in Europa gaat terug tot Corsica en Sardinië?

“Dat klopt. Het is echter niet zeker of de moeflons endemisch zijn op deze eilanden in de Middellandse Zee. Of dat ze er zo'n 10.000 jaar geleden naartoe zijn gebracht. Er zijn verschillende theorieën hierover, maar geen ervan kan worden bewezen. In de 16e eeuw kwamen de eerste moeflons voor in enkele jachtreservaten in Oostenrijk-Hongarije. Pas in de 19e eeuw in het wild, vooral in het huidige Slowakije.”

‘We can only protect the mouflon in a wolf-free area’

Dr Holger Piegert is a German scientist and co-author of The European Mouflon. He is widely regarded as one of Europe's leading experts on the subject. Dr Piegert first became interested in the mouflon while studying forestry management. He wrote his doctoral thesis on the population genetics of feral mouflons and has since devoted his scientific career to the study of these wild sheep.

Can the origins of the mouflon in Europe be traced back to Corsica and Sardinia?

“That's right. However, it is not certain whether the mouflon is actually endemic to these Mediterranean islands, or whether they were introduced there some ten thousand years ago. There are various hypotheses but none can be proven. We know that mouflons were introduced to hunting reserves in Austro-Hungary in the 16th century, while it wasn't until the

dr. Holger Piegert

Moeflonexpert in Europa /
Mouflonexpert in Europe

Hoe gaat het nu met de moeflon in Europa?

“De grootste populaties komen voor in de Tsjechische Republiek, Zuid-Duitsland, Spanje, Frankrijk, Hongarije, Oostenrijk, Servië en Kroatië. De moeflons op de eilanden Corsica en Sardinië zijn betrekkelijk klein en worden streng beschermd op grond van de Europese Habitatrichtlijn. De populaties op het vasteland hebben dus ook een instandhoudingsfunctie. Om mijn wetenschappelijke kennis aan te vullen met praktische ervaring, werkte ik ooit als hoofdboswachter en hoofd van het bosbouwbureau in moeflonwilddistricten, zoals het Duitse Nationaal Park Harz. Vandaag de dag zijn daar nog nauwelijks moeflons te vinden: de herintroductie van lynxen - in 2000 - en de ongehinderde verspreiding van de wolf hebben de moeflonpopulaties grotendeels uitgeroeid.”

Doen ze in andere landen wel iets om de moeflon te beschermen?

“In veel landen met moeflonpopulaties speelt de wolf nog geen rol. Alleen in Frankrijk wordt verstandig beheer gevoerd: elk jaar mag er officieel op een aantal wolven worden gejaagd. Dat is meer bedoeld om het vee te beschermen, maar het helpt de wilde dieren ook. Uiteindelijk hebben alleen de moeflons op de eilanden een reële overlevingskans, omdat de wolf zich daar niet kan vestigen.”

19th century that they were widely released into the wild, notably in what is now Slovakia.”

What is the current status of the mouflon in Europe?

“The largest populations are to be found in the Czech Republic, southern Germany, Spain, France, Hungary, Austria, Serbia and Croatia. The mouflon populations in Corsica and Sardinia are relatively small and are subject to strict protection under the European Habitats Directive. The populations on the mainland therefore have a species preservation function. To complement my academic knowledge with practical experience, I have worked as senior warden and head of the Forestry Agency in several areas in which mouflons were once introduced into the wild, such as the Harz National Park in Germany. Today, there are very few mouflons remaining there. The reintroduction of the lynx in 2000 and the uncontrolled spread of the wolf have wiped out practically the entire mouflon population.”

Are other countries doing anything to protect the mouflon?

“In many countries with mouflon populations, the wolf is not yet a concern. Only France has implemented a pragmatic nature management policy, whereby a set quota of wolves can be hunted and killed each year. This is primarily intended to protect domestic livestock but it does help wild animals as well. In the longer term, it is only the mouflons on the islands which have a realistic chance of survival, because the wolf cannot establish itself there.”

Zou het helpen als de moeflon een inheemse diersoort wordt?

"Dierenpopulaties die vele generaties in het wild hebben overleefd, moeten over het algemeen als inheems worden beschouwd. Het blijft echter onzeker in hoeverre een classificatie als inheemse soort een bescherming vormt tegen een ongehinderde verspreiding van wolven. Uit ervaringen in Oost- en Noord-Duitsland blijkt dat geen enkele moeflonpopulatie heeft kunnen overleven in wolvegebieden. De moeflon kan alleen worden beschermd als de moeflonwildgebieden wolvenvrij kunnen worden gehouden. Dit vereist een politieke wil, die bijvoorbeeld in Duitsland nog niet aanwezig is. Ik hoop dat er in de toekomst een verstandige manier komt om met de grote roofdieren wolf en lynx in Europa om te gaan, ten voordele van onze andere inheemse wildsoorten."

Would it help if the mouflon were reclassified as a native species?

"In general, animal populations which have survived in the wild for several generations should be regarded as indigenous. However, it is far from certain whether attaching a label to a species does anything to protect it against the uncontrolled spread of predators. In eastern and northern Germany, for example, not a single mouflon population has survived in areas where there are wolves. The mouflon can only be protected if their habitats can be kept entirely wolf-free. This requires political will, and that does not yet exist in Germany. I hope that some sensible and effective way of controlling large predators such as the wolf and the lynx will soon be found in order to benefit our indigenous species."

Koen de Heus

CEO van Koninklijke De Heus/
CEO of Koninklijke De Heus

‘Ondernemers aanspreken: dan moet je een ondernemend verhaal hebben’

‘Als kind groeide ik zelf op met De Hoge Veluwe, dat staat me nog levendig bij’, liet Koen de Heus al eens optekenen in een fondsenwervende brochure van het Park. Na twee bestuursperiodes treedt de CEO van Koninklijke De Heus, familiebedrijf in diervoeding, in 2021 af als bestuurslid van Stichting Hoge Veluwe Fonds. ‘Na een aantal jaren heb je je netwerk wel benaderd, dan is het tijd voor vers bloed.’

Je kwam, opgroeiend in Barneveld, kennelijk vaak in het Park?

“Wij gingen in het weekend en tijdens verjaardagsfeestjes regelmatig naar De Hoge Veluwe: spelen, fietsen, dieren

‘You need an enterprising story to appeal to the business community’

‘As a child, I spent a lot of time in De Hoge Veluwe National Park. I still hold very fond memories of those days’. These words were written by Koen de Heus in a fundraising brochure for the Park. Having served two full terms, the CEO of leading animal feed company Royal De Heus stepped down as trustee of the Stichting Hoge Veluwe Fonds in 2021. ‘After a while you have exhausted all your contacts and it is time for new blood to take over.’

zoeken. Ook als er buitenlandse gasten over de vloer kwamen. Wilden we ze iets van Nederland laten zien, dan gingen we vaak naar het Park. In eerste instantie met name voor de natuur. Later kwam er binnen de familie ook de interesse voor hedendaagse kunst en cultuur bij.”

Hoe ontstond de zakelijke relatie met De Hoge Veluwe?

“Tijdens een bijeenkomst sprak ik de toenmalige voorzitter van het Hoge Veluwe Fonds, Kees van Lede. Hij zocht een ondernemer uit de regio die het fonds - dat externe financiering zoekt voor grote, noodzakelijke investeringen in het Park - als bestuurslid kwam versterken. Mijn specifieke opdracht: activeer je lokale en regionale netwerk en probeer bedrijven te interesseren voor Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Ik heb er even over nagedacht. Bestuurslid worden van een fondsenwervende stichting is iets anders dan een reguliere bestuursfunctie: wil ik mijn commerciële relaties wel benaderen over iets waar ik zelf blijkbaar enthousiast over ben? En: als ik mijn zakelijke contacten actief aanspreek om bij te dragen aan het Park, dan moet ik zelf het goede voorbeeld geven. Toen ik de afweging maakte om bestuurslid te worden, werd ook Koninklijke De Heus een partner van het Park.”

You grew up in Barneveld and visited the Park often, it seems.

“At weekends and on our birthdays we would often come to De Hoge Veluwe to play, cycle and look for animals. We would always bring visitors here too, especially those from abroad. It is the perfect place to show off the best of what the Netherlands has to offer. At first we came purely for the nature. Later, the family also developed an interest in contemporary art and culture.”

How did your formal relationship with De Hoge Veluwe begin?

“The former chairman of the Hoge Veluwe Fonds, Kees van Lede, approached me at a meeting. He was looking for a local businessman to join the board of the Fonds, which exists to raise funds for large and essential investments in the Park. He asked if I would be interested. My specific task would be to activate my network, both local and regional, to foster support for De Hoge Veluwe National Park. I said I would think about it. Being a trustee of a non-profit, fundraising foundation is not the same as holding a directorship at a commercial organization. Did I want to go cap-in-hand to my business contacts to champion something that I was so keen about on a personal level? If I did, obviously I would have to set a good example. Having weighed everything up, I decided to take on the role. I also decided that Royal De Heus should become an official partner to the Park.”

Je was uiteindelijk een drijvende kracht binnen het Hoge Veluwe Fonds, stelt collega-bestuurslid Fred de Graaf.

“Proberen deuren te openen en bedrijven in de buurt interesseren voor De Hoge Veluwe, dat is redelijk succesvol geweest. Veel regionale ondernemers hebben een emotionele band met het Park. De uitdaging bij het werven van fondsen ligt dan vooral in het uitleggen dat goede faciliteiten nodig zijn en een integraal onderdeel vormen van de natuurbeleving van bezoekers. Het merendeel van de mensen die we hebben benaderd, heeft - in een of andere vorm - toegezegd het Park te steunen. Er wordt van organisaties en bedrijven ook meer en meer verwacht dat ze hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. Contribuant zijn van een Park in de buurt van je onderneming past bijvoorbeeld ook bij ons duurzaamheidsbeleid. Als ondernemer ben je je bewust van de omgeving waarin je onderneemt. Je hebt een regiofunctie en draagt gezamenlijk een verantwoordelijkheid; een zo aantrekkelijk mogelijk vestigingsklimaat creëren waarin werknemers kunnen wonen, werken en recreëren.”

Meer maatschappelijke verantwoordelijkheid; dat klinkt als goed nieuws voor het Hoge Veluwe Fonds?

“De aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen zal alleen maar groter worden. Maar wil je ondernemers aanspreken, dan moet je ook een ondernemend verhaal hebben. En dat heeft Het Nationale

According to your fellow board member Fred de Graaf, you became a driving force behind the Hoge Veluwe Fonds.

“Well, I was reasonably successful in opening doors and getting other local companies interested in De Hoge Veluwe. Many business people in this region have emotional ties with the Park. In terms of getting them to donate hard cash, the challenge lies in explaining that good facilities are essential and form an integral part of our visitors’ overall experience. The majority of those we approached agreed to support the Park in one way or another. Today, all organizations are expected to demonstrate their ‘corporate social responsibility’ and sponsoring a Park in the region can be part of a good sustainability policy. As a businessman, you should be aware of the setting in which you do business. You have a regional function and share the responsibility for creating an attractive human environment in which your staff and stakeholders can live, work and spend their leisure time.”

Greater social responsibility sounds like good news for the Hoge Veluwe Fonds?

“Attention for corporate social responsibility can only increase. However, if you want to appeal to the business community you need an enterprising story. De Hoge Veluwe National Park has precisely that. It is a private, non-profit foundation which receives no government funding whatsoever. The Park has a pragmatic approach to nature

Park De Hoge Veluwe; een particuliere stichting zonder overheidssteun. Het Park heeft een realistisch beeld van natuurbeheer waar ik achter kan staan. Met duidelijk beleid over wat ze willen realiseren en wat belangrijk is: zoals het beschermen van de moeflonpopulatie, de herten, de biodiversiteit, een gevarieerd landschap en het Park bereikbaar houden voor bezoekers. De mensen in de organisatie leunen niet achterover, maar hebben een intrinsieke drive om elk jaar het huishoudboekje op orde te houden. Ze zijn ook oprecht dankbaar voor elke gift, en nemen donaties niet als een vanzelfsprekendheid aan. Dat vind ik prettig aan De Hoge Veluwe: het wordt als een onderneming gerund. Voor dit type organisaties is in Nederland veel sympathie, denk ik. Er liggen daarom zeker kansen voor het Park om het bedrijfsleven nog meer aan zich te binden.”

management which I for one am able to support. It has a clear policy with regard to what it wishes to achieve and where its priorities lie, such as protecting the deer and mouflon populations, maintaining or increasing biodiversity, and ensuring that the Park and its varied landscapes remain accessible to the public. The people within the Park organization do not let things take their course and hope for the best, they have an intrinsic drive to ensure a healthy balance sheet year on year. They are therefore extremely grateful for every gift, and never take donations for granted. This is what I admire about De Hoge Veluwe: it is run like a business. I believe that there is a lot of support for this type of organization in the Netherlands. There are certainly opportunities for the Park to establish even closer ties with the business community.”

‘De combinatie paste goed bij het Park’

Voor Hen Vrolijk is 2021 zijn laatste volledige jaar als lid van de Raad van Advies van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De voormalig advocaat van het Park komt vaak bij vergaderingen bewust iets eerder. ‘Dan pak ik een Witte Fiets naar mijn favoriete plek: de Deelense Was. Een klein plasje aan de rand van het heideveld. Een prachtig, rustig plekje.’

Je was jarenlang de huisadvocaat van het Park?

“Begin jaren '90 werd ik door het Park voor het eerst ingeschakeld voor juridisch advies over onder meer huurrecht en pacht. Ik werkte bij advocatenkantoor NautaDutilh. Een van de naamgevers, jurist Gerhard Nauta, had sinds het begin van de vorige eeuw al een sterke band met Anton Krölller en De Hoge Veluwe. Die band wordt overigens door zijn opvolgers tot op de dag van vandaag gekoesterd. Dat de vragen van het Park uiteindelijk op mijn bureau terechtkwamen, daarbij speelt ook mijn persoonlijke

‘The combination was right for the Park’

Hen Vrolijk will remember 2021 as his last full year as a member of the Advisory Board of De Hoge Veluwe National Park. The Park’s former legal advisor often arrives early for meetings. “That gives me time to take a White Bike to my favourite part of the Park, the Deelense Was, a pond on the edge of the heathlands. It is such a tranquil and picturesque spot.”

You were the Park’s legal advisor for many years.

“That’s right. It was in the early 1990s that I was first asked to advise on matters such as leasehold and tenancy agreements. I was with NautaDutilh at the time. One of the founders of that firm, Gerhard Nauta, had close ties with Anton Krölller and De Hoge Veluwe going back to the beginning of the twentieth century. His successors cherish those ties to this day. The fact that many questions landed on my desk is partly due to my personal background. I grew up in Drenthe and when my father died I became responsible

Hen Vrolijk

Lid Raad van Advies van
het Nationale Park De Hoge
Veluwe / Member of the
Advisory Board of De Hoge
Veluwe National Park

achtergrond een rol. Ik ben opgegroeid in Drenthe en sinds de dood van mijn vader beheerder van een landgoed in die provincie. Hierdoor wist ik - meer dan de gemiddelde stadse advocaat - iets van bijvoorbeeld de natuurschoonwet, pachtrecht en landschapsbeheer. De combinatie, achtergrond en expertise, paste goed bij het Park.”

Welke zaak of procedure beschouw je als een hoogtepunt in jullie samenwerking?

“Dat was toch wel het tot stand brengen van de zogenaamde package deal met de Staat over Vliegbasis Deelen, samen met Seger van Voorst tot Voorst. Het betreffende terrein is ongeveer 600 hectare groot, grenst aan het Park en maakte, vóór het in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers als vliegbasis werd ingericht, deel uit van Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Na de oorlog is het in gebruik genomen door Defensie. Op een zeker moment werd bekend dat de vliegbasis in de toekomst mogelijk vrij zou komen. Tegelijkertijd kreeg Seger signalen dat terreinbeheerder Natuurmonumenten het vanzelfsprekend vond dat zij als eerste in aanmerking zou komen om Vliegbasis Deelen te verkrijgen. Zelfs in deze situatie, waarin de bezetter de betreffende gronden aan het Park had ontnomen. Seger vroeg of ik kon uitzoeken of het Park hier een aanspraak kon doen gelden. Maar ik vond geen argumenten in dossiers of het Gelders Archief op basis waarvan het Park een recht van terugkoop of een eerste recht van koop kon claimen. Uiteindelijk hebben we het volgende bedacht: dicht bij het

for a large estate there. As a result, I probably know more than the average city lawyer about land management and the legislation covering conservation, usage rights and the like. This combination of background and expertise was right for the Park. We were a good match.”

What case stands out as the highlight of your involvement?

“That would be the ‘package deal’ that Seger van Voorst tot Voorst and I negotiated with the government with regard to Deelen Airbase. That is a site of some 600 hectares adjacent to the Park. It used to be part of De Hoge Veluwe National Park until the German occupiers built the airbase there in the Second World War. After the war, it was taken over by the Dutch Ministry of Defence. Word reached us that the ministry was considering vacating the site at some point. Seger heard from his sources that Natuurmonumenten (the Dutch Society for Nature Conservation) believed that it should be first in line to take it over, even though the land had been appropriated from the Park all those years ago. Seger asked me to investigate whether the Park had any right of restitution. Unfortunately, I found nothing in the files or the provincial archives to suggest that this was the case, or that the Park even had first right of refusal if the land came up for sale. We hit upon another strategy. Very close to the Park is an estate called De Hoef. It lies just outside the Park’s boundary line but at that time it was in the ownership of De Hoge Veluwe. We made it known that we would be

Park ligt landgoed De Hoef - buiten het Parkraster, maar destijds eigendom van De Hoge Veluwe. Dat verkopen we aan de Staat; belangrijk voor Defensie want dan hoeven ze bij militaire oefeningen op ISK De Harskamp geen rekening meer te houden met bijvoorbeeld geluidsoverlast en ongewenste bezoekers. Tegelijkertijd koopt het Park van de Staat een oud gebouw, Gebouw 20, aan de andere kant van de vliegbasis. En bovendien: De Hoge Veluwe krijgt het voorkeursrecht als de vliegbasis ooit wordt verkocht. Dat plan lukte. Een spannende tijd, met veel onderhandelingen. Sla nu maar eens een plattegrond van De Hoge Veluwe open. Dan staat er bij 'Vliegbasis Deelen' tussen haakjes: (recht van eerste koop)."

Jaren later word je lid van de Raad van Advies.

"Toen ik eind 2009 de maatschap verliet, stopte ook de advocaat-cliëntrelatie met het Park. Maar ik was nog altijd zeer betrokken bij De Hoge Veluwe. We hadden een uitstekende klik. En ik vond het ook gewoon erg leuk. Als juridisch adviseur lid worden van de Raad van Advies was dus geen onlogisch vervolg. Dat moet je overigens niet overschatten: we ondersteunen het bestuur met nuttige contacten, zijn een soort bindmiddel. Soms werkt het bij het oplossen van een conflict ook beter als je ergens binnenkomt als Raad van Advies-lid met juridische kennis van zaken. En niet als advocaat van het Park. Maar vaak is de klankbordfunctie achter de schermen het belangrijkste."

willing to sell De Hoef to the government. Having access to this area would benefit the Ministry of Defence because it would no longer have to worry about noise or unauthorized visitors when conducting exercises at De Harskamp. Around this time, the Park agreed to purchase a former government building on the other side of the airbase. As part of the deal, De Hoge Veluwe asked for first right of refusal should the airbase itself ever be offered for sale. The proposal was accepted. These were tense times, with much negotiation back and forth. But if you now look at the map of De Hoge Veluwe, you will see Deelen Airbase is marked with the words, 'Right of first refusal'.

You were later appointed to the Advisory Board.

"I left NautaDutilh at the end of 2009, so that marked the end of our formal lawyer-client relationship. However, I still had a very strong sense of engagement with De Hoge Veluwe. We had a good 'click', and I knew I would enjoy being involved in some capacity. From legal advisor to member of the advisory board was therefore a logical step. But one must not misunderstand the board's role. We support the Park management with useful contacts. We are a sort of binding agent. If there is a conflict to be resolved, it is often more effective to call on a member of the advisory board who happens to understand legal matters rather than send in the Park's lawyer. In many cases, the most important role of all is that of discussion partner behind the scenes."

De cijfers over 2021 / Facts and figures 2021

Exploitatierekening (in duizenden euro's) / Profit and Loss Account (in thousands of euros)

	2021 Werkelijk / Actual	2020 Werkelijk / Actual
Baten / Income		
Entreegelden / Entrance fees	5.549	5.461
Horeca / Catering	1.521	1.341
Faciliteiten / Facilities	581	456
Huren en pachten / Rents and leases	254	267
Vergoeding KMM / Contribution KMM	249	247
Diverse baten / Miscellaneous income	1.359	1.097
	<hr/> 9.513	<hr/> 8.869
Lasten / Expenses		
Personeelskosten / Personnel costs	4.351	4.342
Diverse directe kosten / Miscellaneous direct expenses	2.064	1.964
Algemene kosten / General expenses	490	542
Geldmiddelen / Financial resources	230	228
Afschrijvingen / Depreciations	1.442	1.538
	<hr/> 8.577	<hr/> 8.614
Exploitatieresultaat / Operating result	936	255
Bijzondere baten en lasten / Extraordinary income and expenses	418	713
	<hr/> 1.354	<hr/> 968
Resultaat / Result		

Balans per 31 december (in euro's) (voor bestemming van het resultaat) / **Balance sheet as at 31 December (in euros)** (Before profit appropriation)

	2021	2020
Activa / Assets		
Vaste activa / Fixed assets		
Materiële vaste activa / Tangible fixed assets	21.878.445	21.986.276
Vlottende activa / Current assets		
Voorraden / Inventories	287.544	285.576
Vorderingen op korte termijn / Short-term receivables	1.529.625	512.415
Geldmiddelen / Financial resources	2.652.648	2.578.461
	<u>4.469.817</u>	<u>3.376.452</u>
Totaal activa / Total assets	26.348.262	25.362.728
Passiva / Liabilities		
Eigen vermogen / Equity Capital		
Algemene reserve / General reserve	11.579.606	10.068.544
Bestemmingsreserve / Special purpose reserve	275.184	691.807
Onverdeeld resultaat / Unappropriated result	1.492.934	1.233.076
Reserve herwaardering / Revaluation reserve	2.822.318	2.863.290
	<u>16.170.042</u>	<u>14.856.717</u>
Voorzieningen / Provisions	43.000	41.000
Langlopende schulden / Long-term liabilities	7.230.407	7.633.209
Korte termijn verplichtingen en Overlopende passiva / Short-term liabilities and accrued liabilities	2.904.813	2.831.802
Totaal passiva / Total liabilities	26.348.262	25.362.728

Het exploitatieresultaat bedraagt € 936.000. Na mutatie van de bijzondere baten en lasten ad € 418.000 is het eindresultaat € 1.354.000 positief. Er is door Ernst & Young Accountants LLP een goedkeurende verklaring van de onafhankelijke accountant afgegeven.

Ten opzichte van 2020 is het exploitatieresultaat toegenomen met € 681.000, van € 255.000 tot € 936.000 positief.

The operation result is €936,000. After processing of extraordinary income and expenditure of €418,000, the final result is €1,354,000 positive. The financial statements have been issued with an unqualified opinion by the independent auditor, Ernst & Young Accountants LLP.

The operating result showed a year-on-year increase of €681,000, from €255,000 positive in 2020 to €936,000 positive in 2021. This increase is primarily attributable to:

Deze toename is met name ontstaan door: / This increase is primarily attributable to:	(in euro's / in euros)
• een toename van de entreegelden door 2.357 meer bezoekers en een hogere prijs / increase in income from entrance fees, with 2,357 more visitors and increased admission prices	88.000
• een toename van de omzet in de horeca / increase in catering revenue	180.000
• een toename van de omzet in de stichting Faciliteiten / increase in facilities revenue	125.000
• een toename van de vergoeding Kröller-Müller Museum door indexatie / increase in contribution of Kröller-Müller Museum further to indexation	2.000
• een toename van de diverse baten door meer opbrengst voor natuurbeer, Jachthuis Sint Hubertus, natuurbeheersubsidie, bezoekersmanagement, overige diverse baten en een lagere opbrengst voor huurfietsen / increase in miscellaneous income from nature management activities, the Jachthuis Sint Hubertus, nature management grants, visitor management and diverse other sources, offset by a decrease in income from bicycle rentals	262.000
• een afname van de algemene kosten door bezuinigingen / decrease in general expenses further to cost-cutting measures	52.000
• een afname van de afschrijvingen / decrease in depreciation values	96.000
• een afname van de opbrengst huren door leegstand / decrease in rental income due to vacancy	-13.000
• een toename van de personeelskosten / increase in personnel costs	-9.000
• een toename van de diverse directe kosten / increase in miscellaneous direct expenses	-100.000
• een toename van de kosten voor geldmiddelen / increase in costs re. financial resources	-2.000
Totaal / Total	681.000

Bezoekersaantallen

Het Nationale Park De Hoge Veluwe werd in 2021 bezocht door 500.595 betalende bezoekers. Een kleine stijging ten opzichte van 2020, toen 498.238 mensen het Park bezochten. Voor het jaar 2021 was het aantal bezoekers begroot op 500.000. Het Kröller-Müller Museum telde in 2021 122.068 betalende bezoekers. In 2020 was dit 149.756.

Er werden in 2021 11.822 jaarkaarten voor het Park verkocht, 7.222 minder dan in 2020 (19.044). Jachthuis Sint Hubertus werd 6.821 keer bezocht. In 2020 was dit 5.858. Op de natuurcamping van De Hoge Veluwe werd 15.150 keer overnacht. In 2020 was dit 12.306.

Visitor numbers

In 2021, De Hoge Veluwe National Park received 500,595 paying visitors. This represents a slight increase on the 2020 figure of 498,238. The projected visitor total for 2021 was 500,000. The Kröller-Müller Museum received 122,068 paying visitors in 2021, compared to 149,756 in the previous year.

In 2021, a total of 11,822 annual entrance passes were sold, this being 7,222 fewer than in 2020 (19,044). Jachthuis Sint Hubertus received 6,821 visitors in 2021 (2020: 5,858). There were 15,510 overnight stays at the De Hoge Veluwe nature-friendly campsite in 2021, compared to 12,306 in 2020.

Overzicht aantal medewerkers 31-12-2021 / Personnel data (headcount) 31-12-2021

Jaar / Year	Horeca / Catering	Park / Park	Totaal / Total
2021	41	95	136
2020	41	96	137
2019	47	94	141
2018	50	96	146

In- en uit diensttrekkingen 2021 / Entry and exit from service 2021

	Horeca / Catering	Park / Park
In dienst / Joined	20	18
Uit dienst / Left	20	19

Verdeling contractsoorten 31-12-2021 / Contract types per 31-12-2021

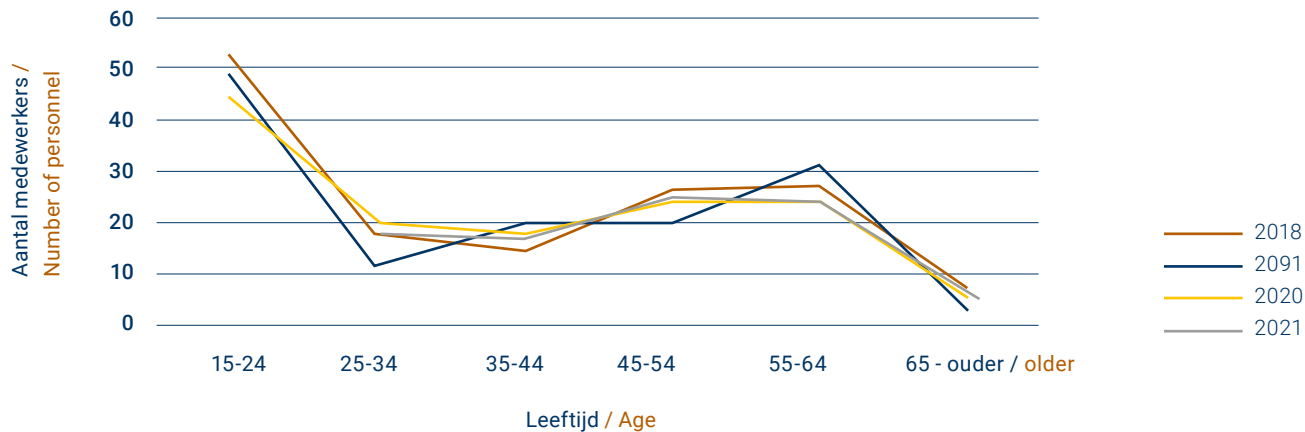
Soort contract / Contract type	Full-time / Full-time	Part-time / Part-time	Oproep / 0 hours	Totaal / Total
Onbepaalde tijd	33	23	37	93
Bepaalde tijd	7	7	29	43
Totaal / Total	40	30	66	136

Verdeling man / vrouw 21-12-2021 / Gender split per 21-12-2021

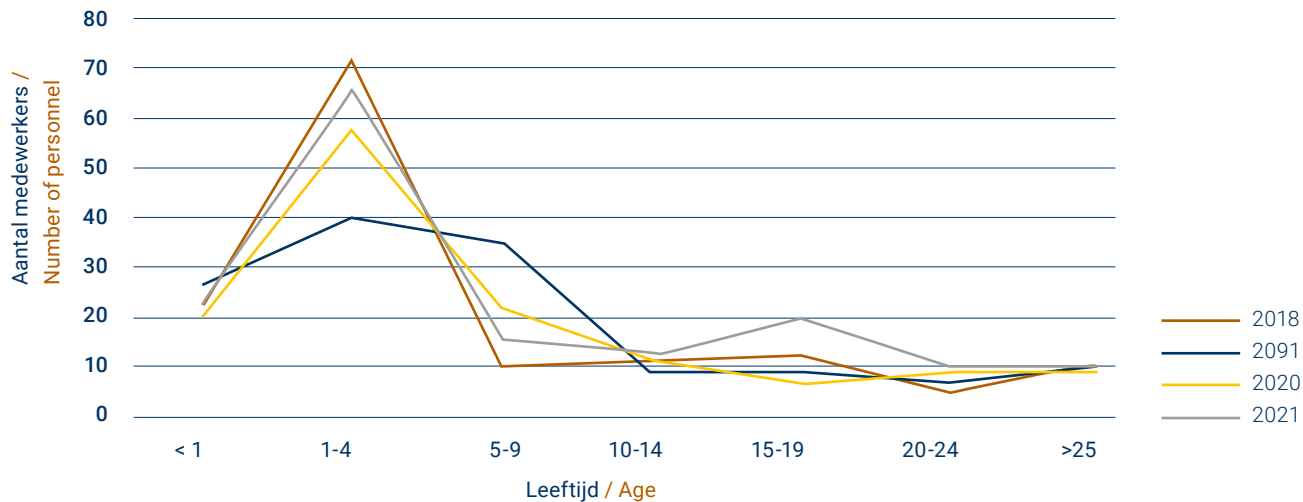
Jaar / Year	Man / Man	Vrouw / Woman	Totaal / Total	%Man / %Man	%Vrouw / %Woman
2021	67	69	136	49	51
2020	75	62	137	55	45
2019	74	67	141	52	48
2018	76	70	146	52	48

Leeftijdsopbouw 31-12-2021 / By age per 31-12-2021

Leeftijdsopbouw totaal / By age total

Dienstjaren 2018-2021 / Lenght of service 2018-2021

Ziekteverzuim/ Sick leave

	2021	2020	2019	2018
Park / Park	3,49%	4,12%	2,32%	1,83%
Horeca / Catering	2,76%	1,49%	1,78%	0,48%

Bijlagen / Appendices

Management Team 2021 / Management Team 2021

S.E. baron van Voorst tot Voorst
directeur/bestuurder / Managing Director

Henk Beukhof
*hoofd Stafdiensten/adjunct-directeur / Head of Support Services/
Assistant Director*

Jakob Leidekker
hoofd Bedrijfsvoering / Head of Operations

Monique van Iddekinge
*hoofd Bezoekersmanagement tot 1 juli 2021 / Head of Visitor
Management (Until 1 July 2022)*

Monique Kokke
*hoofd Bezoekersmanagement per 1 juli 2021/ Head of Visitor
Management (From 1 July 2022)*

Nout Arntz
hoofd Horeca & Winkel/ Head of Catering & Retail

Raad van Toezicht 2021 / Supervisory Board 2021

mr. G.J. de Graaf
voorzitter / Chairman

drs. P. van Oord
prof. dr. ir. Th. Spek
Generaal bd. P.J.M. van Uhm
Mevrouw G. Verburg
ir. A.R. Wynaendts

Raad van Advies 2021 / Advisory Board 2021

ir. C.M. Jaski
voorzitter / Chairman

drs. J.C.G.M. Berends MPA
*commissaris van de Koning in Gelderland / King's Commissioner for
the Province of Gelderland*

drs. G.J. Buitendijk
*Secretaris-generaal Ministerie van Algemene Zaken / Secretary-
General, Ministry of General Affairs*

drs. J.C. Goet
*Secretaris-generaal Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit / Secretary-General, Ministry of Agriculture, Nature
and Food Quality*

drs. O.O. Gorter
*voorzitter Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters / Chair,
Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters*

A.J.M. Heerts
burgemeester gemeente Apeldoorn / Mayor of Apeldoorn

Mevrouw mr. L.J.M. van Hooff-Nusselder
directeur Koninklijke Burgers' Zoo / Director, Royal Burgers' Zoo

Mevrouw ir. M. Kaper
directeur reizen ANWB /

mr. C.H. Krijger
*voorzitter Vereniging Vrijwilligers van De Hoge Veluwe / Chairman,
Association of Volunteers of De Hoge Veluwe*

drs. W.J. Kuijken
 voormalig Deltacommissaris / former Delta Programme
 Commissioner

A. Marcouch
 burgemeester gemeente Arnhem / Mayor of Arnhem

Z.H. Prins Floris van Oranje-Nassau
 lid Raad van Beheer Kroondomein Het Loo / Member of the Board of
 Management, Crown Domain Het Loo

R.C. Robbertsen
 voorzitter Federatie Particulier Grondbezit / vChairman, Federatie
 Particulier Grondbezit

ir. S. Thijsen
 directeur Staatsbosbeheer / Director, Staatsbosbeheer

mr. L.J. Verhulst
 burgemeester gemeente Ede / Mayor of Ede

mr. H.E.M. Vrolijk
 jurist / lawyer

**Adviescommissie Natuurbeheer 2021 / Nature
 Conservation Advisory Committee 2021**

prof. dr. Y.B. Kuiper
 voorzitter en emeritus hoogleraar Historische antropologie,
 RU Groningen / Chairman and Professor Emeritus of Historical
 Anthropology at Groningen University

S. Klingen
 bosdeskundige adviesbureau Klingen Bomen / Klingen Bomen forestry
 consultants

dr. ir. J. den Ouden
 ass. prof. OW bosecologie en bosbeheer, WUR / Associate Professor,
 Forest Ecology and Management, Wageningen University

prof. dr. ir. W.H. van der Putten
 hoofd afdeling Terrestrische Ecologie Nederlands Instituut voor
 Ecologie en hoogleraar Functionele Biodiversiteit, WUR / Head of the
 Terrestrial Ecology Department, Netherlands Institute of Ecology, and
 Professor of Functional Biodiversity, Wageningen University

prof. dr. J.H.J. Schaminee
 hoogleraar afdeling Natuurbeheer en plantencologie, WUR /
 Professor, Nature Management and Plant Ecology, Wageningen
 University

N. Visser
 coördinator Florawerkgroep / Coordinator, Flora working group

Mevrouw E. Schmahl
 coördinator Florawerkgroep / Coordinator, Flora working group

Mevrouw N. de Vries,
coördinator Florawerkgroep / Coordinator, Flora working group

prof. dr. ir. M.F. Wallis de Vries
*professor ecologie en conservatie insecten, WUR, voorzitter
Vlinderstichting / Professor of Ecology and Insect Conservation,
University of Wageningen, Chairman of Butterfly Foundation*

**Adviescommissie Recreatie 2021 / Recreation
Advisory Committee 2021**

Mevrouw A.M. Heemskerk-Teijema
directeur Delta Amsterdam / Director, Delta Amsterdam

J. Mol
*Chief Operations Officer Landal GreenParks / Chief Operations Officer,
Landal GreenParks*

M.C.B. Schonenberg
directeur Beurs van Berlage / Director, Beurs van Berlage

H. Verheijden
directeur Verheijden concepten / Director, Verheijden concepten

Hoge Veluwe Fonds 2021 / Hoge Veluwe Fund 2021

F.H. Schreve
voorzitter / Chairman

dr. S.R.A. van Eijck
mr. G.J. de Graaf
mr. K.J. de Heus
drs. J.H. van Heyningen Nanninga
mevrouw drs. D.C. de Kluis
drs. P. van Mierlo
mr. M.M. van 't Noordende
Mevrouw mr. M. Oudeman
S.E. baron van Voorst tot Voorst

Namens Het Nationale Park De Hoge Veluwe hartelijk dank voor uw bijdrage in 2021 / De Hoge Veluwe National Park wishes to thank the following for their ongoing support in 2021:

De Zwarte Berg Kring / De Zwarte Berg Kring

Eneco
Koninklijke De Heus

De Pampel Kring / De Pampel Kring

Pon
Van Gelder

Edelhert Kring / Edelhert Kring

Antea Group
Bontrup
Continental Car Parks
Drukkerij Dijkgraaf Rijdsdorp
Eurovite Nederland
Hoogwegt Group
Koninklijke Auping
Nexus Infra
Talen Vastgoedonderhoud

TenneT
Unica
Vink Holding
Wijzonol

Moeflon Kring / Moeflon Kring

Alferink
Bettink Regeltechniek
Coop
EuroParcs
Hardeman
Hellebrekers
Hörmann
Huib van de Vecht Stichting te Nunspeet
Lowa
Mastermate
Roofing Service Nederland
Rots Bouw

Witte Fietsen Kring / Witte Fietsen Kring

Aannemingsbedrijf M.G. Wolfswinkel
 Arfman
 AVK Nederland
 Bos- Natuur- en Landschapsbeheer Johan Rap
 Bouwbedrijf Kreeft
 Canon
 Cornerstone Interactive Solutions
 Fleet Support
 Hafkamp Installatietechniek
 Hesselink Koffie
 ifm electronic
 IONMOON
 Mulder-Hop Schilders
 Nieuwenhuis Audiovisuele Apparatuur
 Pouw
 Slagerij Ter Weele
 Stern Partyservice
 Ten Have Metaalwerken
 THOD
 Vaarkamp
 Van Harten
 Warmtestore

Fondsen / Funding agencies

ANWB Fonds
 Jeekel Stichting
 Nora Croin Michielsens Fonds, onderdeel van SBNL
 Natuurfonds / Nora Croin Michielsens Fonds, part of
 SBNL Natuurfonds

Particulieren

In 2021 heeft het Park particuliere donaties ontvangen van
 31 periodieke schenkers, waaronder 2 fondsen op naam,
 168 Vrienden, 643 Verenigingsvrienden en eenmalige giften.

Het Park bedankt tevens alle sponsors, fondsen en
 donateurs die anoniem wensen te blijven.

Private individuals

In 2021, the Park received private donations from 31 regular
 donors, including 2 named funds, 168 Friends, 643 Friends
 of the Association and one-time gifts.

The Park also thanks all sponsors, funds and donors who
 wish to remain anonymous.

Colofon / Editor's note

Uitgave / Published by: Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe; www.hogeveluwe.nl
pers@hogeveluwe.nl, Apeldoornseweg 250, 7351 TA Hoenderloo

Tekst / Text: Jerome Jacquot, Haarlem, www.jacquot.nl

Fotografie / Photographs: Robert Modderkolk, Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Vormgeving / Design: More CC, Zwolle; www.morecc.nl

Drukwerk / Printing company: Drukkerij Dijkgraaf-Rijsdorp B.V., Apeldoorn; www.dijkgraaf.nl

stichting het nationale park
de Hoge veLUwe